

Anul I, Numărul 4

DACIA

BUCUREȘTI, 15 Iunie 1941

• APARE DE DOUA ORI PE LUNA •

EXEMPLARUL: 12 LEI

TRADIȚIA IMPERIALĂ

De când am înființat «DACIA», am luat cunoștință de numeroasele reviste ce apar în cuprinsul țării noastre îndurerate. Ni-au căzut în mână publicații de a căror existență nici nu auzisem. Impinși de curiozitate, le-am răsfoit pentru a desprinde din cuprinsul lor spiritul vremii, tristețea neamului și iubirea frățească față de cei năpăstuiți. Am mai căutat să descoperim seriozitatea celor ce se încumetă să scrie în aceste zile de restriște și răspunderea ce trebuie să o aibă fiecare conștiință românească pentru slova tipărită. Spre bucuria noastră, am cedit studii și articole substanțiale, scrise cu știință temeinică și cu o vibrantă căldură, toate puse în serviciul cauzei naționale, apărând drepturile neamului de pretutindeni. Am întâlnit, mai rar, accente de mândrie și de demnitate românească, pline de optimism în destinul suveranității noastre din viitor. În unele parca reînviau glasuri din mormintele străbune, îndemnându-ne să nu disperăm și să nu ne plecăm capetele sub povara loviturilor crunte ale sorții. Furtunile de azi vor trece și noi tot stăpâni vom rămânea pe ce e al nostru.

Dar am găsit și destule pagini închinete superficialității, frazeologiei sterpe, bărfelii frivole și răutății veninoase. *Ce umiso am văzut și izbucniri de o violență vulgară din partea unor intelectuali de seamă.* Să-i lăsăm pe aceștia din urmă în plata Domnului.

Să-i lăsăm, fiindcă în revista noastră am înlăturat polemicele inutile și gâlceava muierească. Scopul urmărit de noi e solidaritatea și armonia națională, în vederea zilelor grele ce ne așteaptă. Ne străduim să cultivăm o disciplină intelectuală ostășească, îndreptându-ne săgețile împotriva vrăjmașilor ce ne-au cotoplit patrimoniul străbun.

Pentru a ne apăra acest patrimoniu și pentru a arăta că nu suntem un neam de pripas pe întinsul pământului cel ocupăm, adeseori ne coborîm în trecut până la obârșia cea mai îndepărtată a neamului nostru. Incepând dela Traco-Geto-Daci, din epoca protoistorică, constatăm că trăim în regiunea carpato-dunăreană și că acești strămoși ai noștri au fost poporul cel mai numeros din antichitate, care stăpânea întreg Sud-estul european până în Asia minoră.

Cercetările arheologice din Orientul Europei sunt abia la începutul lor. Sunt mult în urma celor din Apus, cari au permis lui Jacques de Morgan să scrie «L'Humanité Préhistorique», o sinteză, — cu multe lacune — a preistoriei generale. Cunoștințele noastre din epoca paleolitică și neolitică, privitoare la România, sunt cuprinse în lucrarea «Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien», de Ioan Nestor, apărută la Frankfurt, în 1933.

Astăzi avem o pleiadă de tineri arheologi, cari scormonesc mereu pământul pentru a da la iveală mărturiile noi asupra trecutului îndepărtat al epocii preistorice a țării. Cele începute de V. Pârvan în «Getica» și alte lucrări ale sale, precum și contribuția d-lui I. Andrieșescu în a sa «Dacia înainte de Romani» (1912) și alte lucrări ale d-sale, — ca să nu amintim de alții — sunt continuate, cu râvnă și stăruință, de tineri familiarizați cu metodele științifice ale săpăturilor. Avem o știință românească a arheologiei, cu periodice închinete specialității, care ne face

IMPĂRATUL TRAIAN ÎNSOȚIT DE CĂPETENII ROMANE

Basso-relief din Muscul Laterano, Roma

MOLDOVA

FRAGMENT DINTR'UN POEM POSTUM. / de MIHAIL EMINESCU

*Din lungi cărări de codru, din munți cu vârful 'n nouri
Ieșit-au Dragoș Vodă, îmblânzitor de bouri,
Mulțimea curgătoare s'a fost întors pe vale
Și buciumele sună și oile-s pe cale;
Nainte merg moșnegii, cu pletele bogate,
Țiind toiege albe în mâinile uscate;
Astfel ieșeau tot rânduri, venind de sub verzi ramuri,
Copii, ciobani de turme, moșnegi, păstori de neamuri
Și au întins moșia spre răsărit și-amiaz
Pân' unde marea sfarmă de țarm al ei talaz —
Au cucerit cu plugul, cu vârful dragei săbii
Pân' la Cetatea Albă, limanul de corăbii.
Sute de ani stătut-au stăpâni până la Nistru,
Luptând cu Răsăritul, cu cuibul cel sinistru
De unde vin în roiuri în veci renăscătoare
Spurcate lumi și rele, barbarele popoare,
Prin neagră vijelie ce vâjje și bate
Sfărâmându-se la graniți de ziduri de cetate.
Stă neclintit' Moldova țesând la pânza vremii,
Viteji îi erau fiii și purtătorii stemii
Cei dătători de lege și-asezători de datini,
Lumină din lumină, Mușatini din Mușatini.*

cinste. Ea aduce mereu contribuții noi privitoare la trecutul îndepărtat.

Cunoștințele noastre despre Traco-Geto-Daci, deși sunt destul de modeste, totuși ele sunt suficiente pentru a le reconstrui fizionomia trupeză și suflatească. Săpăturile ce se anunță că vor începe în cetățile dace din regiunea Sebeșului, în cursul acestei veri, să sperăm că vor descoperi noi dovezi privitoare la strămoșii noștri. Noi trebuie să ne străduim din răspuseri — fără să cruțăm jertfele materiale din partea statului — să desgropăm toate urmele ce pot arunca o lumină asupra vechimei noastre în regiunea Carpato-dunăreană. Dacă ființa noastră etnică își are înfipte rădăcinile în acest pământ, suntem datori să cunoaștem cât mai amănunțit adâncimea acestor rădăcini, ca din seva lor să întărim conștiința neamului și să nu permitem streinilor să ne socotească o rasă inferioară.

Deaceea am îmbrățișat în revista noastră dela început popularizarea tra-

diției trace, care a creat imperialismul macedonean, prin Alexandru cel Mare, și care, după latinizarea semințiilor trace, a avut un rol așa de important în susținerea imperialismului roman. Tot unui trac, lui Constantin cel Mare, se datorește și crearea imperialismului creștin, continuatorul imperialismului roman.

D-l Dan Botta, în cel dintâi număr al «DACIEI», a lămurit rostul acestor coborîri în trecut, spunând: «Conștiința istorică a unui popor, sentimentul misiunii sale în lume, aceștia sunt factorii de cari depinde mărirea sau căderea lui». Și e regretabil că unii nu l-au înțeles.

În istorie, faptele se interpretează și cu ajutorul intuiției, ca și în alte ramuri ale științei, ca de pildă în geografie, etnografie, etc. Cel ce reușește să dea viață și să pună în valoare faptele seci, nu însemnează că denaturarea adevărului cu ajutorul fanteziei, ci că pătrunde în taina evenimentelor și fixează, în linii mari, sintezele spiritua-

le, din cari se naște conștiința istorică a urmașilor.

Să ne gândim la școala latinistă din epoca renașterii noastre naționale dela începutul veacului trecut. După ce fiii iobagilor ardeleni s'au întors dela Roma, cu câtă mândrie și fanatism au accentuat origina latină a poporului nostru, pe care o cunoșteau și cronicarii moldoveni, fără să fi reușit să o pună în valoare. Nu rătăcirile și exagerările latinistilor, combătute de T. Maiorescu, trebuie să ne oprească, ci propovăduirea obârșiei noastre imperiale în masele largi ale poporului, care în colindele și orațiile lui păstrase amintirea tradiției romane, fără să treacă în conștiința lui ca o idee-forță. Această conștiință i-au cultivat-o cărturarilor ardeleni și mai ales preoții creștini în școlile Blajului, unde mulți învățau să și vorbească latinește. Numai cine a trăit în Ardeal și a apucat vremeurile acelea își poate da seama de revoluția spirituală trezită de latinisti în masele norodului. Dascălii ardeleni, tre-

cuți peste munți, în Moldova și în Muntenia, au difuzat această idee, săvârșind un nou descălecat intelectual. Școala latinistă a realizat un act politic, prin cultură, de cea mai mare însemnătate.

Cercetările ulterioare au lărgit orizontul, așa că Vasile Pârvan, putea să scrie: «Noi, Românii de azi, suntem nu numai urmașii Romanilor din Dacia, ci, în aceeași vreme, urmași, și ca sânge și ca suflet, ai întregii Impărății romane de răsărit». (Inceputurile vieții romane la gurile Dunării, pag. 14).

Atunci de ce se împiedecă cronicarul unei reviste de următoarele constatări ale d-lui Dan Botta: «Românii, afirm, sunt singurii moștenitori ai ideii imperiale romane, cum tot ei au fost, în cursul evului de mijloc, deținătorii ei». Aceste afirmațiuni se întemeiază pe cercetări științifice și numai cei interesați să ne răsluiască trecutul glorios pot să le tragă la îndoială.

În ce privește rolul Românilor în cursul evului de mijloc, semnalăm lucrarea d-lui George Murnu, «Vlahia Mare», care ar merita să fie retipărită și răspândită și în limbi străine.

Nicolae Iorga în «Byzance après Byzance», continuarea lucrării sale «Histoire de la vie byzantine», în 3 volume, a dovedit, că imperiul roman de răsărit, după căderea Constantinopolului, a fost substituit de Patriarhatul ecumenic al bisericii ortodoxe, și, în secolul al XVI-lea, se credea în reînvierea moștenirii lui Constantin cel mare, a lui Iustinian și a Comnenilor, prin șeful ortodoxiei, care avea o curte ca vechii împărați și care purta pe vestmântul său pajura Basileilor.

Tot acolo se arată, că rolul Domnilor români în moștenirea Bizanțului e cu mult mai mare decum s'a crezut. Ei au fost protectorii întregii creștinătăți ortodoxe. La Iași și la București veniau patriarhii Răsăritului, ca la noui basilei. Boerul Lupu, când ajunge pe tronul Moldovei, își ia numele de Vasile, ca împăratul legislator al cărui cod l-a și publicat. Cu ajutorul Venețienilor și al Polonilor spera să fie instalat chiar în Bizanț. Dimitrie Cantemir, savantul urcat pe tronul românesc, a dominat viața politică și religioasă a întregii ortodoxii, iar fanarioții, începând cu Mavrocordatii, au urmărit și ei visul imperial.

«Voevozii nu mai poartă titlul imperial — spune d-l Botta — dar în numele lor de domni străbate un ecou puternic din titlul imperial roman, «Dominus noster imperator».

«Pe zidurile ctitoriilor domnești — continuă d-sa — ei pot fi văzuți în lung strai împărătesc, purtând pe cap înflorita coroană a Comnenilor și Paleologilor».

Tradiția noastră imperială nu e, deci, un mit, ci o realitate, cu care trebuie să ne mândrim.

Această tradiție imperială străveche ne-a servit întotdeauna ca scut de apărare împotriva «barbarilor» năvălitori, cari socoteau că ne pot privi de sus și ne pot trata ca pe niște bieți înapoiați, ce ar fi avut nevoie de civilizația lor, deși Răsăritul nostru strălucia — Ex Oriente lux — pe când ei abia ieșiseră din organizația clanurilor primitive.

Octavian C. TĂSLĂUANU

C E R E P R E Z I N T A B A S A R A B I A

de N. A. CONSTANTINESCU

1. Regiuni de autonomie și creație politică românească.

Chestiunea Basarabiei ni se înfățișează indisolubil legată de aceea a Nistrului, menit a fi râu românesc printr'un destin de multe ori milenar, cum s'a văzut din expunerea privitoare la dânsul.

Basarabia n'a însemnat însă totdeauna întregul teritoriu dintre Prut, Colaciu, Nistru și Dunăre, ca astăzi, căci, în curs de două secole, după 1300, numele s'a dat numai unei fășii, de lângă Dunăre, iar în curs de alți 275 ani el s'a întins la Nord până la al doilea «val roman» și tocmai confuzia ce trecea a-mintirea acestor «Basarabii» sudice se folosea cu dibăcie în unele insinuări ale diplomației străine când era vorba de a mistifica drepturile istorice ale Statului moldovean și ale poporului românesc asupra provinciei cunoscute azi sub acest nume.

Prima formă a «Basarabiei» este o expansiune a Statului Basarabilor, a Țării Românești, care ea înseși era știută de Poloni sub acest nume: o îngustă fășie dealungul Dunării, pe care, la 1422, Statul moldovean și-a însușit-o, în momentul când s'a simțit mai tare ca cel dintâi, împingându-și granița până la Dunăre.

Moldova își fixase cu o jumătate de secol înainte, în chip sigur hotarul ei pe Nistru, înglobând cu repeziune teritoriul dintre Prut și Nistru, care nu avusesse până atunci nicio organizație autonomă regională ca în Banat, Oltenia sau Maramureș; nici după aceea, cu excepția modestei autonomii a *Thigheciului*, unde «Codrenii» ca și Vrâncenii și Câmpulungeni-Bucovinei, dădeau lui Dim. Cantemir impresia unei «republici» rurale, cu drepturile speciale de care se bucurau — nici după stabilirea deci a hotarului moldovean la Nistru, nu s'a dezvoltat vreo autonomie a teritoriului dintre Prut și Nistru — el făcând parte integrantă din Moldova; județele înseși n'au respectat niciodată linia Prutului așa cum în Muntenia o respectă pe a Oltului, căci ele se întindeau pe ambele laturi ale acestui râu interior.

Ne-fiind deci teritoriul acesta o unitate sub un raport oarecare, ci, ca parte integrantă a Moldovei, prin nimic deosebindu-se de dânsa, el nu poate fi obiect al istoriei înainte de silnica separație din 1812. Căci nu se poate scrie decât istoria unui teritoriu care a dus cândva o viață distinctă, autonomă, cu organizația sa proprie, cum au fost într'adevăr, pentru un timp: Voievodul Maramureșului, Despotatul Dobrogei, Banatul de Severin și de Temșoara, sau chiar «Bănia» semi-autonomă a Craiovei (Oltenia), și, să adăogăm, «Țaratul de Vidin» (al Timocului românesc) și altele. Fiecare dintre aceste regiuni au adus o notă distinctivă în creația politică sau în dezvoltarea culturii românești — și ca atare se cere câte o monografie istorică pentru fiecare — lucrări ce ne-ar fi de mare folos dar ne lipsese în cea mai mare parte; cu atât mai mult se poate scrie deci: o Istorie a Transilvaniei în românește, deosebit de excelenta «Istorie a Românilor Ardeleni» a prof. N. Iorga, după cum n'ar strica să avem o Istorie a Țării Românești și a Moldovei — privite în dezvoltarea lor organică până la unirea din 1859 și din 1918, bine înțeles — după cum s'au scris lucrări speciale pentru Imperiul Asăneștilor.

2. Cele trei Basarabii.

Ce a reprezentat Basarabia în trecutul acestui Neam, cum și în alcătuirea logică a României moderne? În limitele ce i s'a dat în 1812, prin cea dintâi încălcare rusească, Basarabia este o provincie foarte nouă, a cărei istorie nu se poate scrie de cât dela actul de violență al regimului țarist din 1812. Tot ceea ce s'a făcut într'ansa până atunci intră ca parte integrantă și cu neputință de a fi separat din țesătura creației istorice moldovene.

Deși provincia este nouă, numele ce i s'a dat e cu mult mai vechiu: Moldovenii au numit «Pârțile basarabești» fășia dintre Dunăre și valul roman de jos (j. Ismail și parte din Cahul), pe care Alexandru cel Bun o smulse, cu războiu, lui Dan II, spre a-și întregi hotarul moldovean la Dunăre. Basarabii au luat-o în sec. XIII dela Tătari — «Pârțile tătarăști» din titlul lui Mircea, ridi-când și o *Chilie nouă*, în fața Chiliei Vechi din insulă care continuase a rămâne genoveză câtva timp. Moldova își găsi limitele firești cu această latură basarabească, pe care o apăta strategic,

ocupând cele două colonii genoveze, Chilia și Cetatea Albă. — Prin intermediul lui Ioan Corvin, Chilia fu redată Munteniei dela care Ștefan cel Mare trebui s'o cucerească din nou la 1462. Dar, în marele războiu turco-moldovean Ștefan pierdu, în 1484 jumătate din fășia basarabească cu cele două cetăți, cheile strategice și porți ale negoțului moldovean. Căderea lor, slăbind sistemul de apărare spre Turci, atrage Moldova însăși după câțiva ani în vasalitate ușoară față de Poarta Otomană.

O jumătate de secol mai târziu, Soliman Magnificul adaose, în 1538, celor două cetăți o întreagă provincie, smulșă din Moldova lui Petru Rareș, fugăr, părăsît de ai săi, dar nu învins; hotarul turcesc se mută dela Troianul de jos la cel de sus, cuprinzând stepa întreagă, până sub poala Codrului țighecean, pe care-l respectă și până la Botna, dar împreună cu Tighina. Atunci s'a creat prima provincie înstreținută din trupul Moldovei, numită *Basarabia* (încă din sec. XVI), nume pe care i-l dau în chip statornic călătorii și geografii sau cartografii moderni, fără excepție, în curs de peste două secole, până la 1812, când s'a creat a treia *Basarabie, rusească*.

3. A doua Basarabie.

A doua *Basarabie* istorică, era de trei ori mai largă de cât cea dintâi, care se cuprindea într'însa.

Partea centrală a ei se va coloniza încă din sec. XVI de Tătari, dela care stepa locuită de ei se va numi *Bugoc*. Cu toate deportările de localnici, executate de Sultani, ținutul nu-și pierdu niciodată caracterul românesc, Moldovenii fiind neconținți prezenței în târguri, sate și orașe, chiar pe ambele maluri ale Nistrului de jos, căci Tătarii erau nomazi. Ei ascultau de caimacamul Hanului din Crimeea, vasal Porții, cu reședința în *Căușani*, ceea-ce făcea din *Bugeac* un *olat* sau provincie a Hanului, cu excepția cetăților: Chilia, Cetatea Albă și Tighina-Bender, cărmuite de câte un pașă turc. De ținut seamă că Hanul acordase satelor moldovene din Bugeac o căpetenie: *Iali-Agasi* (Voievodul Mării), dar și celor 40 de sate cu târgul Balta, de peste Nistru un *hatman* cu scaunul la Dubăsari, amândoi creștini, numiți de Han.

O nouă cetate răsări pe timpul războiului germano-turc la care iau parte și Românii, sub Mihai și Aron Vodă: *Ismailul* (1595) din vechiul sat Smil, care va lua locul Chiliei ca importanță strategică.

O nouă autonomie bisericească se cre-

iază, după 1595 pentru toți creștinii supuși Hanului din Bugeac și din «Ucraina Hanului», ambele provincii formând o eparhie la care se adăoga și raiaua Brăilei, sub numele de *mitropolia Proilavei și Ismailului*, Limba românească se menține și pătrunde chiar în scrisorile begului de Tighina către staroștii poloni vecini.

Din toate acestea rezultă că a doua Basarabie istorică, creație a cuceririi străine pe pământ românesc (moldo-muntean) nu numai că n'a slăbit vitalitatea neamului nostru pe acel teritoriu ei, dimpotrivă le-au sporit, extinzându-se peste Nistru, în Ucraina Hanului (Ielisan).

Dar Statul moldovean a reacționat în sec. XVI și altfel: pe calea revendicării de reîntregire, cu armele, în mai multe rânduri. Pe timpul lui Ștefan Lăcustă, prin răscoala și uciderea Domnului care aprobase înstreținarea și atacul cetăților luate de păgâni, sub conducerea noului Domn al revanșei, Alexandru Cornea. Al doilea războiu de revendicare este întreprins de Ioan cel Cumplit (1572—4) care porni câteva atacuri, ajutat de Cazaci, ca să reia cetățile turcești și Bugeacul — dar pieri, învins în bătălia dela Cahul — iar al treilea războiu este al lui Aron Vodă, care cuprinse pe scurt timp: Tighina, Ismailul și orașul Cetatea-Albă, fără cetățuia lui — în 1595.

În secolul următor, însă Moldova se mulțumi a-și întări numai hotarul, contra Tătarilor de Bugeac, organizând aci un fel de *marcă* din județele mărginașe: *Căpitănia Codrului* (Tigheciu), *Păcăbălia Lăpușnei* și județul Orheiului, reunite sub comanda *Serdarului de Orhei* supt Vasile Lupu.

4. A treia Basarabie: o întreită nedreptate.

La 1812, când țarul Alexandru I amenințat de Napoleon grăbi încheierea păcii din București cu Turcii, smulgând aproape jumătate din Moldova împreună cu «Basarabia rusească» — și împlântând hotarul rusec la Prut, fiindcă nu se putuse fixa la Milcov sau la Cetina, el extinde numirea de *Basarabia* asupra întregii regiuni dintre Prut și Nistru până la Hotin — care nu se numise niciodată astfel.

Au fost deci *trei Basarabii în Istorie*, dintre care numai prima își merita numele fiind creațiunea Basarabilor, ca o latură a moștenirii lor; nici a doua, creată de Turci în 1538, nici cea de a treia, înființată de Ruși, la 1812, n'au

avut vreo individualitate, de vreun fel, etnică, politică, economică sau culturală, care să o distingă de restul Moldovei, din care erau rupte.

Ca și Bucovina, formată în 1775, fruct al celui mai nerușinat târg diplomatic din Istorie, ruperea Basarabiei de la Moldova în 1812, împreună cu tot teritoriul dintre Prut și Nistru, era o faptă de trei ori nedreaptă, din orice punct de vedere ai privi-o: politic, național sau religios.

Din punct de vedere etnic, din cele mai vechi timpuri acest teritoriu a fost patria strămoșilor Geți și Daci de la cari l'a moștenit poporul românesc, necunoscând, el, în curs de trei mii de ani, de când intră în lumina Istoriei, alți locuitori de alt neam cari să-și fi fixat aici locuințele statornice. Rușii au răpit deci un pământ asupra căruia Românii aveau dreptul sfânt de proprietate vechiu de trei mii de ani.

În ce privește întocmirea politică, această latură a Românilor a făcut parte din toate organizațiile politice ale Strămoșilor mai întâi, (din Geția lui Dromihete, din Dacia lui Boerebista și din Imperiul Roman supt numele de Ad Moesiam), iar după ce s'au astâmpărat năvălirile barbare, apa Nistrului a făcut hotarul Moldovei noastre, chiar de la întemeierea ei. Tot ce s'a creat, prin urmare, din punct de vedere politic, economic și cultural: satele și târgurile cu cetățile și bisericile lor, cu drumurile și cu toată viața materială și spirituală în care ele trăiesc până azi, sânt creațiuni ale poporului român, altoite pe străvechi așezări și potrivit cu vechile datini din strămoși. Întreaga civilizație de temei istoric a acestei jumătăți din Moldova, numită Basarabia, este deci românească: iar la 1812 s'a rupt deci o latură din Statul moldovean.

Dar nedreptatea, minciuna și ipocrizia regimului se vădese și din punctul de vedere religios, căci el își îndreptăția anexarea din 1812, ca o liberare a ortodocșilor din robia păgână, mințind că teritoriul întreg fusese în stăpânirea Turcilor, când de trei sferturi din el era smulș Principatului creștin ortodox al Moldovei, unde clopotele bisericilor sunau în plină libertate, unde întreg poporul înălța rugăciuni și innuri lui Dumnezeu în graiul său, iar ortodoxia înseși aflase patronii și binefăcătorii săi printre Domnii acestei mândre Moldove. Câtă lipsă de pudoare în mistificarea cu liberarea «fraților ortodocși» din robia Turcului!

Iată ce reprezintă deci Basarabia în «idealul național» dinainte de războiul mondial.

5. Cum am găsit Basarabia în 1918.

Cum însă nimeni nu bănuia că marele Imperiu al Țărilor se va prăbuși atât de repede, clădit cum era pe o îndoită nedreptate: de robire a unui mare număr de națiuni și de cumplită asuprire socială, — perspectivele redobândirii ei se păreau nule. Spre a întări această convingere se adăoga tăierea de săvârșită a legăturilor de ori ce fel cu dânsa, înainte de 1916. Starea de lucruri de atunci era magistral zugrăvită de prof. N. Iorga în cartea sa de călătorie dealungul provinciei: «Neamul românesc în Basarabia». Regimul de izolare chinezească creat de țarul Nicolae I pentru întreaga Rusie se simțea și mai dureros în Basarabia pe care toate fibrele culturale, economice, religioase și sociale o legau de Moldova liberă; tot odată se deslănțui și prigoana contra graiului și conștiinței românești în școală și biserică; abia după turburările socialiste din 1905 s'a îngăduit apariția unei reviste «Cuvânt Moldovenesc», în Chișinău, al lui Pan Halipa. Și totuși Providența a vrut ca întreita nedreptate din 1812, repetată la 1878, când ni s'au luat cele două județe (Cahul și Ismail) pe care le căștigasem la 1856, să fie reparată cea dintâi, în cursul războiului mondial, când se deslănțui mișcarea centrifugă a popoarelor, încurajate de revoluția roșie; cu ajutorul propagandiștilor români din regat, Ardeal și Bucovina, Basarabia se organiza mai întâi în republică autonomă (Octombrie 1917) și independentă (24 Ianuar 1918), când ostile române fură chemate să o mântuie de bandele bolșevice, iar la 27 Martie acelaș an, Sfatul Țării din Chișinău votă Unirea cu Patria Mamă. Era un balsam de reîntregire pentru România pe jumătate ocupată de dușman și silită a încheia cea mai tristă pace, după acordul dela Butea.

Conștiința națională isbucni atunci și dincolo de Nistru în satele moldovenești până la Bug care prin deputații trimiși la «Congresul Moldovenilor din Tiraspol» (17 Dec. 1917) cereau: școală, biserică, autonomie națională, chiar unirea lor la Basarabia!

Cel dintâi drum l-am făcut în Basarabia autonomă de Anul nou 1918, în tovarășia profesorului Gh. Murgoci, ducând o ladită de cărți pentru biblioteca românească ce se organiza atunci la Chișinău, unde am cunoscut simbioza celor două neamuri: Moldoveanul, păstrându-și sufletul curat, sub mundirul de funcționar rusec, moș Trofim, comandantul Pompierilor, în casa căruia am fost găzduit câteva zile, și cereul rusec din casa savantului geolog Moghileanski unde domnea șovinismul foștilor stăpânitori. A doua oară am mers în Basarabia unită, participând la opera de naționalizare, prin cursurile de vară pentru învățători și profesori din ținutul Soroca. Nu voiu putea uita vreodată impresiile și sentimentele de sguidire sufletească ale regăsirii dintre frați; dragostea cu care eram priviți, dulceața graiului și comoara sufletului moldovenesc, neștirbite de îndelungatul jug străin, în afară de un număr de termeni tehnici ai vieții de Stat împrumutați dela stăpân. Satele erau cum le lăsase stăpânirea moldoveană la 1812, învățătorimea în mare parte ridicată din mijlocul lor, gata după două luni de cursuri să puceadă la rolul de propagatori ai culturii și simțirii românești; boerimea înseși în mare parte întemeindu-și drepturile pe hrisoavele Domnilor Moldovei și păstrând încă o lumină de simțire românească.

Cum în mahalalele târgurilor și orașelor, împănate după 1812 de lepra iudaică, cu excepția funcționării rusești adăpostite în orașe și a coloniilor străine așezate mai ales în sudul țării, caracterul românesc al Basarabiei la 1918 era nealterat; în sate, în târguri și orașe, în cetățile păstrate întregi dela Hotin și până la Cetatea Albă, cu vechile ziduri acoperite de gloria războaelor moldovene, în vechile mănăstiri și biserici de la Domnii Moldovei. Doinația rusească nu adăogase în cei 106 ani decât o spoială de suprafață, cu serviciile ei publice și un singur oraș de croială modernă, Chișinău, în care cartierul moldovenesc își păstra vechiul său caracter. Puhoiul evreesc fără patrie și inadaptabil era de fapt singura moștenire nefecrică a regimului țarist în Basarabia.

În asemenea condiții și cu ceeace conviețuirea în hotarele României libere a adus bun în Basarabia, dreptul României la hotarul Nistrului era deapururi sădit în conștiința Neamurilor, căci Nistrul era menit a fi râu românesc printr'un Destin de mai multe ori milenar.

CÂNTAREA DURERII

Am strâns în mine o sută de isoare
Ci n'limba primăverii ști-voiu oare
Vesti în patru vânturi ce mă doare
Când iezi cu frunze'n buze răd în soare?

Și-am adunat un plaiu de patru sute
De doruri ce coboară dela munte
Dar cum să măi în larg când nu mi-i rândul
Spre miază-noapte mă tot bate gândul.

Cântați din șesuri și din plaiuri line
Isvoare sfânt murmurătoare'n mine!

Odată pune-vom aprinse brăuri
Pe vâile fierbinți, mânănd pe râuri
Și codrii cei bătrâni o să coboare
Purta-vom iarăși zimbrul mândru'n soare!

Ci astăzi cântece de jale spune
Poetul aplecat să înțeleagă
Spre miază-noapte și spre soare-apune
Dureea țării s'o cuprindă 'ntreagă.

CÂNTEC DE JALE

Mărte codre, ielui-m'as tie.
Dar pentru jalea țării nu-s cuvinte,
Ce s'a ales din ce-am crezut să fie?
Stejarul românesc mai ții-l minte?

Curgeau pe drumuri armele române,
Uitând pe semne orice jurământ.
Ca după mort ieșeau femei bătrâne:
Ardealul a pus fața la pământ.

Întoarce-m'ăș în sălha ta adâncă
Să n'aud, să nu văd, să nu gândesc.
Oriunde se ridică numai tăngă
De pe ogorul românesc.

Emil GIURGIUCA

LIBERTATEA ROMANEASCĂ

de DAN BOTTA

Perpetuând tradițiile pastorale ale Thracilor, pe urmele cărora ei apar ca un popor prin excelență pastoral — și așa de mult identificați păstorii încât în numele lor etnic, principesa Ana Comnena recunoștea, în secolul XII, titlul înțeleptului de păstor — Românii au ilustrat, în cursul lungii lor istorii, concepția de libertate pastorală.

Singur, între ceruri și văi, imobilizat pe creste, dominând un larg amfiteatru de coline, ori străbătând singur, în urma turmei sale, drumuri lungi, asaltat de pericole, învățat a înfrunța, a lupta și a domni, păstorul thrac și-a făurit un suflet de un sălbatec individualism.

Intreg poporul thracic, poporul de geniu al lumii vechi, — popor din sânul cărui au răsărit, iluminați, poezii și eroii cei mai mari — a pățimit neșus de pe urma lipsei de unitate, a lipsei de coeziune, a incapacității de a se supune cuiva — corolarul acestei concepții de libertate pastorală, fructul acestui individualism atât de ferm.

Herodot exprimase, în aurora istoriei lumii, ca un caracter specific acestui popor, faptul că el nu se lasă guvernare: «Dacă ar avea un singur rege — spunea el — ar fi de neînvinși», și adăuga: «și cei mai puternici dintre toate popoarele».

Herodot a intuit admirabil damnația pe care o purta — ca un revers al unor însușiri de geniu — individualismul păstorului thrac.

În lira lui Orpheu, lira care palpită plină de freacă, peste creștetul tuturor munților Thraciei, se exprima în exaltarea omului singur, a geniului-rege, — sentimentul confuziei în lume, a participării la marele tot. Dionysos Unanimul se naștea din pathosul omului singur...

Când pe urmele păstorului thrac — și născut dintr'insul — va trece păstorul de limbă latină, acesta va fi și el tributari aceleiași concepții. «Ullus rex eos domare potest» va scrie despre Românii din Thessalia, în secolul XII, rabinul rătăcitor Veniamin din Tudela: «Nici un rege nu-i poate stăpâni». Sunt aidoma cuvintele rostite de Herodot cu 1690 de ani în urmă. În secolul XIV, istoriograful bizantin Ioan Cantacuzenul, va scrie despre ei lapidar: Sunt ἀβασίλευτοι — sunt «fără rege» sau «nu pot suferi un rege».

Vlahii lor, cari se vor consolida în state puternice la miez-noapte, pe teritoriul dacic, ne vor oferi, în cursul istoriei lor, exemple numeroase de nesupunere. E un loc comun la cei cari au scris despre ele, mărturia ușurinței cu cari Vlahii schimbă pe domni.

Constituții cum sunt în statele lor, solidari în virtutea unei tradiții de domnie romană, Românii aceștia vor manifesta în toate actele lor, aceeași concepție de libertate.

Ei vor crea state, ca scuturi de apărare a ființei lor naționale. Pentru statele lor ei vor lupta — în strictă tradiție thracică — fără teamă de moarte. În afara tributului lor de sânge, ei înțeleg să mai dea statului lor ceva: darea, imposibilul, pe care concepția imperială a lui Justinian îl investimantase de mult în prestigiile unei contribuții de caracter sacru.

Imposibilul acesta, țărănul îl împlinește și azi, în virtutea unei tradiții milenare. În concepția lui, acesta este tributul pe care-l datorează statului, pentru ca acesta, constituit în virtutea unor rațiuni divine, să nu se amestece în existența lui.

Românul ferește, în acest chip, de orice atingere din afară, cercul prodigios al singurătății sale.

Rostul acestui imposibil, care decurge în Apus din concepția contractului social, din stricta interpretare a formulei «do ut des», nu este să acorde oamenilor, ca în Apus, o seamă de beneficii civile, drumuri și spitale, catedrale sau academii, ci este acela de a preserva de orice imixtiune un patrimoniu de libertate sacră.

Chiar în alte forme de dependență socială, în legăturile dintre boieri și șerbi, în «dijma» — «decima» de tradiție romană — sau în «darea oilor», «quinquagesima ovium», persistă formulele aceleiași individualism. Omul e liber după ce a dat un tribut. Sunt forme ale străvechiului colonat roman, forme pe cari vicisitudinile tot mai triste le vor reduce la starea de șerbie.

Această vocație pentru libertatea de a fi singur, — revers al setei de contemplație, al simțului frumuseții supreme, al idealismului atât de propriu geniului acestui popor — este aceea care a determinat caracterul profund conservator al istoriei românești.

Lupta pentru libertate la poporul românesc, este cu totul altceva decât a-

ceea care, în Apus, tindea a smulge statului de autoritate, o «magna charta», o mare carte a libertăților civile.

Românii aspiră nu numai la un minimum de ingerință a statului în existența lor, ci ei tind în chip natural, să se desintereseze de viața statului.

Toată aparatul Constituțiilor din Apus, prin cari antenele democrației, vigilența populară, tind să verifice în orice detaliu organismul complicat al statului, prin cari, în virtutea unor decenții infinitesimale, voința colectivă e chemată să se manifeste în conducerea lucrului public, — aceasta e străină de Români.

Individualismul său îl face ostil acestei participări la o viață comună — la viața contractuală a unui burg — expresie a concepției apusene cantitative. Concepția unui om-valoare, infinit incompatibil comunismului, e proprie individualismului său.

În cursul vieții lor sociale, Românii au luptat nu pentru a cuceri libertatea — cuceri care constituie caracterul pregnant al evoluției societății apusene — ci pentru a-și apăra libertatea.

Ceeace s'a numit «revoluție» la Români, era de fapt, în toate împrejurările, opoziția violentă la o revoluție interioară, practică de alții, care aducea o atingere gravă libertății românești. Acțiunea Românilor a investimantat, totdeauna, un caracter profund conservator.

Întâia revoluție românească semnalată de istorie, e aceea care ridică, în 1066, pe Românii din Thessalia, împotriva exactiunilor împăratului Constantin Duca. Imperiul, anarhizat de Barbari, ajunsese într'o stare de mendicitate continuă. Dările impuse Thesaliei limitau tot mai mult cercul libertății românești.

Românii din Haemus, frații Petru și Asan sunt cei cari vor înălța, a doua oară, în 1185, în cerul Bizanțului străbun, o flamură de libertate românească. Împăratul Isaac Anghel asupra acum pe acei din cari se înălțaseră Comnenii. El asimila pe Românii creatori de imperiu cu vestigiile bulgare. El impunea Românilor statutul pe care, cu un secol înainte, Bulgaroconul îl impunea Bulgarilor.

De atunci, revoluțiile românești s'au localizat în Transilvania. Ele au fost, începând din secolul XV, reacțiuni la revoluția practică de Unguri în statutul acestui principat. Românii se bucurau, ab antiquo, alături de celelalte națiuni transilvane, de drepturile lor în stat — drepturi cari garantau statutul lor de libertate colonară, de veche tradiție romană. În 1291, regele Andreiu III convocă la Alba Iulia, în acești termeni, pe reprezentanții țării legale: cum nos universis Nobilibus, Saxonibus, Siculis et Olachis. Și suntem în drept să vedem în această formulă preceleanța Valahilor, întrecută, în acele timpuri, ei figurau, numeroși, și în tagma nobiliară.

Usurpația drepturilor românești începută încă din acele timpuri, s'a putut petrece, probabil, și grație indolenței românești native pentru lucrurile statului.

Ea se pronunțase în așa măsură, împotriva dreptului natural, încât în 1437 — anul nefast al adunării dela Căpâlna care va smulge Românilor privilegiile lor în stat — o diplomă regală care-i chema, alături de Unguri, la adunare — «Universitas regnicolarum tam Hungarorum quam Valachorum» — se credea în drept să amintească motivele binecuvântate pentru cari solicită și pe Români. «Așa e drept — spune diploma — căci înainte de epoca regelui Ștefan, Valachii erau cei ce viețuiau în Transilvania»: Quod iudicio est cum ante Domini Stephani aetatem Valachos Transilvanie incolae fuisse...

Unio trium nationum — fatidica uniune a Ungurilor, Sașilor și Securilor — încheiată întâia oară la Căpâlna în 14 Septembrie 1437 era, de fapt, consacrată formală a revoluției operate, în curs de secole, în statutul transilvan. Revoluțiile românești — acele «rebelliones nefandissimorum Rusticorum» cum le numește actul din 1438 al celor «rei națiuni» reunite la Turda — revoluții atât de numeroase în cursul istoriei transilvane, decurg din usurpația, de caracter revoluționar, a drepturilor naționale românești.

Successiunea lor periodică atestă faptul că nici un moment acest act nu poate fi considerat acceptat.

Incununația lor e jertfa lui Horia, Horia în care se manifestă cu o ardoare fără seamăn, spiritul reacționar al acestui pământ, Horia care întruchiează, pe lângă ideea de restituție în integritate a drepturilor românești — garanții ale străvechei libertăți pastorale — ideia unității și solidarității Daciei. El

este, în titlul pe care însuși și-l arogă, un emul al vechiului Decebal, un om înfiorat de energia cerului dacic: *Horia regele Daciei!*

E impios — cred — să se compare această revoluție, cu aceea pe care, mai târziu, o va ridica Tudor în Țara Românească.

Tudor inaugurează, într'adevăr, o mișcare de model liberal occidental, fără vocația românească a libertății. Mișcarea lui ținde la o *cucerire* de drepturi.

El este un om cu brumă de învățătură, participând la ceeace forma zestre specifică a epocii sale — doctrina revoluției franceze. În manifestele sale el nu uită figurile retorice ale acestei doctrine, figurile cari vor face o carieră prodigioasă în revoluția din 1848: «Tiranii boieri» — zice el undeva — «bălaurii cari ne înghit de vii», «căpeteniile noastre bisericesti și politicești până când să-i suferim a ne suga sângele din noi»...

O falsă perspectivă a făcut din Tudor un fanatic adversar al Fanarioților. Să nu uităm, însă, că el confunda în aceeași adversitate întreaga boierime românească. El pune, în chip formal, principiile luptei de clasă.

Tudor a putut fi considerat, apoi, în aceeași lumină de adversar al Fanarului, ca un adversar natural al Eteriei.

Eteria era însă o mișcare de revoltă a tuturor creștinilor subjugăți de Semilună. Ea coincide cu mișcarea de emancipare a Helladei în măsura în care acești creștini — ortodoksi de tradiție culturală hellenică — revendicau Hellada ca o patrie în spirit.

Predicată cu ardoare de un Român din Macedonia — Riga Veleshtinul — având în fruntea ei un fiu de donn — pe Alexandru Ipsilante — și trăgându-și originea din plaurile de reconstrucție a Imperiului cari au agitat imaginația inflăcărată a domnilor Moldovei și Țării Românești, Eteria nu infirmă deloc aspirațiile noastre naționale. «Bărbați daci», — scrie Alexandru Ipsilante în proclamația sa către Români — «sărmana noastră patrie a fost plecată sub neomenosul jug al sălbatecului despotism... Tiranii domnilor voștri slăbise acel simț al naționalității... E timpul să vă deșteptați și să vă cereți drepturile!»

Români, al căror zel pentru națiunea lor nu se poate pune în cumpănă, au aderat dela început la această mișcare: mitropoliti Veniamin Costache și Dionisie Lupu, banul Grigore Brâncoveanu, cărturarul Dinicu Goleșcu. Printre aderenți se numără, incontestabil, și Tudor și Ilarion, episcopul de Argeș. Întru susținerea acestei teze, domnul I. Filitti a produs numeroase dovezi.

Eteria era, în ochii tuturor, și o mișcare de deșteptare națională, ostilă Fanarului, cosmopolit în spirit.

Eteria, tributară și ea concepțiilor revoluționare ale timpului, era pândită însă de pericolul de a degenera într'o mișcare de caracter laic grecesc. Și acest lucru a fost preceput de Tudor care s'a ridicat asupra ei.

Făcând aceasta — ceeace nu era în intenția sa inițială — Tudor a legat mișcarea sa de antipatia profundă a poporului față de Greci, în general.

Lovind însă în domnul din scaun, domnul care, deși fanariot, întruclupa singur cele mai măndre tradiții ale domniei românești, Tudor a lovit grav — fără să vrea, desigur — aceste tradiții.

Dialectica istorică, ritmul ei de neînfrânt l-au adus, probabil, la aceasta. Fanarul se încercase de păcate. Nu e mai puțin adevărat că prin acțiunea sa, desigur legitimă, Tudor a deschis atunci porțile liberalismului nefast.

Și dacă marea învățătură a lui Lazăr, patima lui pentru lucrurile nimbate de gloria științei, au servit atât de mult spiritele inflăcărare ale Cărvunilor și ambițiile generației ilustrate la 1848, nu acestea scad valoarea lui în sine. Lazăr este ca și August Treboniu Laurian, unul din aceia cari vor comunica în Țara Românească, impulsul revoluționar al Transilvaniei, dar fără geniul revoluționar al ei.

Nu-mi e deloc în intenție să fac procesul, atât de frecvent în publicistică, al revoluției din 1848. Ceeace ține să relev aici e discordanța profundă dintre concepția revoluționarilor din Țara Românească și aceea care s'a manifestat în Transilvania.

În Transilvania, revoluția românească investimantă caracterul conservator pe cari i-l cunoaștem. Ea revendică pentru poporul românesc, drepturile la cari din 1437 el nu renunțase niciodată. Revoluția românească se opune violent aceleia de caracter demagogic, egalitar, a Ungurilor lui Kossuth Lajos. Prin glasul inspirat al lui Bărnăuțiu

«națiunea română se declară și se proclamă națiune de sine stătătoare și parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertății egale».

Românii pretind și acum același drept la libertatea românească pe care prezența lor printre națiunile constituționale ale Transilvaniei singură le-o poate garanta. Ei se opun violent pasiunii iredeente a revoluționarilor unguri de a incorpora Transilvania statului național maghiar. Formând legiunile lancelului, ei luptă pentru individualitatea istorică a Transilvaniei.

În spiritele revoluționarilor munteni această luptă reacționară nu putea deștepta simpatie.

Patima lor novatoare, egalitarismul plebeian, formulele universale pe cari le adorau, toate acestea erau menite să-i apropie de Kossuth. Cauza maghiară a stărnit în Țara Românească un val de nespusă duioșie. Umanitarismul unguresc și lupta pentru libertate a națiunii ungare a fost principii unor curioase exaltări. «La belle et sainte cause des Hongrois», sau «la cause sainte et chrétienne des Hongrois», așa numește cauza maghiară în scrisorile adresate fiilor ei — Goleștii — Zinca Goleșcu, spirit atât de luminos. Și altă dată, pe ruinele revoluției maghiare nu-și poate reprima un strigăt de durere. Ea se îndoeste, ca și fiul ei Ștefan, în această împrejurare, până și de justiția divină: «Vraiment, cher Etienne, il y a comme tu dis dans ta lettre de quoi douter de la justice divine, quand on pense qu'on a laissé fouler aux pieds et massacrer une nation douce des sentiments les plus libres et les plus généreux». Domnul George Fotino a evocat în paginile unei cărți fermecătoare «Boierii Golești» această iluzie căreia au căzut pradă cei mai buni dintre oamenii revoluției muntene.

Ilustrativ pentru concepția unei epoci întregi, scrisoarea Zincai Goleșcu, datată: 14 Septembrie 1849. Se consumase marea dramă a românismului transilvan — Câmpul Libertății fremătă încă de murmure sacre, dar Avram Iancu pierduse toate speranțele. Ion Buteanu, Petre Dobra, Simion Balint muriseră moarte de martir... Nimeni nu aduce aminte de ei în această corespondență în care marile fantasmе ale ideologiei liberale sunt invocate fără preget alături de numele patriei.

Revoluționarii munteni — «Roșii» cum li se spunea — participau frenetic la egalitatea și fraternitatea universală. Retorica lor inflăcărată, utopia lor naivă, patimă deslănțuită pentru toate simulacrele liberalismului apusean, au fost ridicate la o înaltă expresie de cei doi corifei ai liberalismului român, Ion Bătrianu și C. A. Rosetti.

Instituții pe cari acest popor le crease din timpuri imemorabile, datini de tradiție romană, forme de viață adoptate în virtutea unor necesități organice, asimilate în cursul câtorva secole, toate acestea s'au pulverizat ca sub presiunea unui ciclon devastator. Liberalismul a introdus în locul lor un alfabet de erori universale, aparențele unei detestabile civilizații urbane, de uzină și de mahala.

Legi inspirate de doctrinele egalitare au făcut să concureze în condițiuni egale pe piața care, în urma liberului schimb și a construcțiilor de căi ferate, devenise quasi-universală, pe Românul smuls din tradițiile sale, cu oamenii unor tradiții industriale, de lucru în serie, folosind în lupta lor mijloacele radicale iudaice, de reducere a oricărei concurențe.

Cu drept cuvânt, Kogălniceanu atrăgea luarea aminte asupra acestui val de nebulie reformatoare. «Orice schimbare silnică, — spunea el — orice prefacere năpraznică, nu pot să fie decât fatale». Și enunța lapidar adevărul: «Când revoluțiile încep, civilizația încetează!».

Semnalăm cât de nobil e rezerva Moldovei, în epoca acestei desfășurări de energie plebeiană și de batjocură a unor mari tradiții — epocă pe care o deformațiune stranie, a putut-o califica drept Renaștere a României.

Marii cărturari ai Moldovei: Asachi — cel dintâi și unul din cei mai mari — Kogălniceanu, Russo, Alexandri, Eminescu, Hasdeu, constituie o școală de cugetare politică, pe linia tradițiilor aristocratice și cavaleresti cari au format, în istorie, aerul specific al Moldovei.

Reformele binecuvântate ale domniei lui Alexandru Ioan I sunt fructul acestei cugetări, se înscriu pe linia de activitate a Moldovei.

Opera liberalismului, esențial muntean, s'a consumat, în mare parte, în creația — postulat de doctrină — a unei «burghezii naționale», în locul a-

celei clase de negustori și meseriași români, care, sub flagelul legilor liberale, a fost obligată să dispară.

Această «burghezie» s'a și format, în împrejurări cunoscute — cu asentimentul celei mai lungi dintre guvernările «roșii» — din greco-bulgărețimea poposită în jurul mlaștinilor bucureștene. O serie de oameni cari roiau în jurul puterțicilor zilei au fost îndemnați să se ridice prin orice mijloace — concusivne, fraudă și prevaricațiuni — la rosturile pe cari ideologia liberalismului universal, le conferea «burgheziei».

Ultimul capitol al luptei pentru intronarea idolului universalist al Libertății, pe meleagurile României libere, s'a consumat în 1877.

România liberă se formase în 1859 prin unirea a două state libere. Libertatea acestora, de ordin românesc cesențial, nu fusese alienată nimănui. Termenii așa zisei «închinări» i-am lămurit altădată. Erau, de fapt, termenii unui *pact de federație* cu Turcul — pact pe care Roma și Bizanțul l-a încheiat cu toți Barbarii lumii. Noi am dat Turcului un tribut, ca să fim liniștiți de partea lui. «Noi, după ce dăm Turciei tributul — zicea principele George Bibescu, lui Nion agentul francez la București — nu-i mai datorăm nimic». «Capitulații» către Poartă — chiar atât de măndre ca acelea pe cari le-au invocat și Cantemir și Nicolae Costin — n'au existat de fapt. Cele produse de patrioții români din secolul XVIII s'au învederat a fi apocriefe. Este, totuși semnificativ: Turcul le-a considerat autentice și a făcut din ele baza mai multor tractate. Turcul a recunoscut ca perfect valabil, așa dar, și exact în spirit, întiul paragraf al «Capitulației moldave»: «Poarta recunoaște Moldova ca pământ liber și nesupus»...

Formal, Moldova și Țara Românească — ca și Transilvania sub principii ei autonomi — n'au încetat un moment de a fi «independente», ca să folosim acest termen al ideologiei liberale. Formal «independente», deoarece, în fapt, ordinea divină a lumii și ierarhiile cari domnesc în ceruri — ca să parafrazăm pe Edgar Poe — exclud orice «independență».

România avea arme și legi proprii — constituții și parlamente, dacă vreți — avea agenții săi la curțile mari ale lumii și așa zisul «suzeran» n'avea drept — ab antiquo — nici să calce pe pământul românesc. Cine-i putea nega titlul de țară liberă, de stat «independent»?

Totuși, de pe catedrele lor din occident, zefoții liberalismului în dreptul ginților, pretindeau — pentru a promova un stat pe treptele «independenței» — împlinirea câtorva formalități cari în ochii lor constituiau cele mai solide garanții. «Un stat nu e independent — proclamau ei — dacă nu bate moneta». Nimic mai simplu. Ca și domnii noștri de altădată, Alexandru Ioan a bătut moneta. «Un principiu nu e independent dacă nu conferă decorații». Alexandru Ioan a creat și a conferit decorații. «Un stat nu e independent dacă nu încheie tractate». Carol I a încheiat, ca domn al României, două tractate.

Ceeace am cucerit atunci, pe câmpurile Bulgariei, a fost recunoașterea «formală» a tuturor acestor vanități.

Bilanțul acestei tragice acțiuni, — în care Românii au luptat eroic, alături de Țarul tuturor Rușilor, pentru cauza slavismului integral — a fost făcut, în acest chip, de Eminescu: «Independența nominală de astăzi și seria de acte din care ea a rezultat — scrie Poetul — a costat 60.000.000 în bani, o provincie pierdută către Rusia, 12.000 de oameni ucși de florile mărului pe câmpiile Bulgariei, amestecul direct al străinătății în chiar legislațiunea și autonomia internă a țării...» (E vorba de modificarea articolului VII din Constituție care ni se impusese la Berlin).

Ridicată prin noi din noaptea celei mai cumplite servituti, și obținând în 1878 la Berlin, titlul de principat vasal Sultanului, Bulgaria celebrează alături de noi, cu fiecare întoarcere a primăverii, aniversarea «independenței» sale.

Rezultatele fustese pentru Români ale acestei acțiuni militare în care victoria a fost smulșă de Români, sunt învederate. Între Balcani și Dunăre, Bălcescu semnalase așezări compacte de Români. Câte din ele mai sunt azi în ființă? Expansiunea Serbiei a decimat masivul românesc din Timoc. Pe urmele victoriei militare din 1913 — corolarul celei dintâii — Grecii, și națiunile slave din Sud au făcut totul ca să steargă de pe lume mândrul popor românesc macedonean — popor care se bucurase, totuși, sub Turc, de privilegiul libertății românești...

CRUCE ȘI SABIE

de IULIAN VESPER

Figura lui Mihai Voevod se ridică spre veacul al XVII, din lupte, căderi și înălțări cu o neistovită și vâjoasă energie. Insuși chipul său așa cum apare dă stampele vremii oglindește această tălăzuire de forțe; o față colțuroasă, țărâneasă aproape, de om al pământului, făci puternice, buze strânse sever sub o mustață voinicească, o barbă stufoasă și în sfârșit nasul drept cu nările arcuite, ochii mari, prevăzători, sprincenile arcuite, fruntea încrunțată amenințator, aceste trăsături definite pe luptător; din sculpura ciudată a privirii și încrețirea sprincenilor s'ar fi putut descifra tumultoasa epopee ce avea să se desfășoare sub umbra Carpaților începând din Septembrie 1593.

Ca sub o atracție cosmică neamul românesc se primeste pentru zorile noului veac, ar vrea ca printr'un șir de fapte să spele cu sânge ceace se pierduse și nu se putea câștiga altfel. Nu e fără semnificație faptul că după moartea lui Radu dela Afumați, șasezeci de ani se scurg într'un groaznic prăvăliș; maziirile, uciderile, cruzimile cele mai feroce se țin lanț; figuri șterse, neremarcate decât prin ingeniozitatea de a ridica răul ca principiu de guvernământ dispar pentru ca binele izgonit să-și arate arealul sub fruntea lui Pătrașcu cel Bun sau Petru Cerceș. Repede dispar aceștia de pe scenă, pentruca personajii de apocalipsă să le urmeze, Mircea Ciobanul, Alexandru III și Alexandru cel Rău, cari se întrec în crime și în arta de a ucide.

Nicicând în istoria noastră n'a bătut un vânt mai negru, nici când miamele iadului n'au dansat mai aproape de treptele tronului. Pătrașcu cel Bun otrăvit, Petru Cerceș aruncat în mare la Constantinopol: nici o piedică nu mai există în calea fărădelegilor. Desigur istoria ar putea găsi plauzibile motivări pentru această stare de lucruri; nu e mai puțin adevărat că Alexandru cel Rău a trebuit să existe ca expresie a celei mai cumplite decăderi, pentrucă reacțiunea să se producă fulgerător și tămăduirea să înceapă măntuitor.

Era vremea când pe boerii nemulțumiți «i-a tăiat ca vitele și a domnit ca un tiran și păgân» cum spune o cronică din Sibiu despre Alexandru cel Rău.

Din aceste vremuri de cumplită urgie se ridică boerimea Olteniei, într'o stare de spirit deosebită, atentă la dese schimbări de domnie, gata să intervie, așteptând încă pe cineva, care trebuia să fie căpetenia.

Să ni-l închipuim pe Mihai la acea epocă un tânăr zvelt, întunecat, cu vapoia ochilor mereu trează, având ceva măreț și impunător ca făpturile celor solicitați de veșnicie. Conștient de înalțai descendență, nu se lăsa pradă unei visătorii deșarte. Toate faptele din acea vreme ni-l arată întreprinzător, dotat ca un puternic simț al realității. Sărac, găsește mijlocul cel mai direct pentru a face avere, se apucă de negustorie. Țelul e clar: intrarea în cinul boeresc. Nu o ambiție de aventurier îl mână să se apropie de marile familii de latifundiar din Olt, ci un plan politic calculat cu precizie. Iși dă seama de schimbările adânci ce se produceau în lumea creștinătății și învierea credinței o vedea ca un semn al lui Dumnezeu.

Dregătoriile ocupate se succed într'un scurt timp iar sufletul tinerilor boeri pe care reușește să și-l apropie îl aprinde pe al său cu o nădejde de necântit.

Există în aceste începuturi ale marelui voevod o linie atât de sobră de ascensiune, o atât de pronunțată viziune a realității, încât aceste eforturi par să prevestească mai curând o carieră de mare boer, decât una domnească.

O calitate care se va vedea cât de fidelă i-a fost dealungul tuturor împrejurărilor de mai târziu, i-a ajutat: a știut să aștepte, folosind situațiile.

Dela rangul de ban al județului Mehedinți, Mihai ajunge stolnic, vel postelnic, vel agă și vel ban al Crailevski. O întreagă ierarhie de cinuri, după ce cu puțin în urmă fusese mare negustor de boi, negustor de giuvaericele, colindând de-a lung și latul, Moldova și Țara Românească.

Socotind că în 1593 când se urcă pe tronul Munteniei avea numai 33 ani e lesne de înțeles că toate aceste salturi spre o mărire, pe care poate nu o întrevădea bine, le-a făcut nu numai datorită împrejurărilor, ci unei superioare intuiții care l-a călăuzit spre biruințele de mai târziu. Cultivându-și lega-

turile la Poartă, el nu s'a bizuit numai pe acestea ca înaintașii lui. Pragostea de pământ și-o săturase cumpărând moșii, ajungând unul din cei mai mari proprietari de pământ din Oltenia. Mihai își fixează astfel centrul de gravitate pe pământ românesc utilizând Poarta în măsura în care-i putea fi de folos. Spre deosebire de cei cari ca Alexandru cel Rău erau simpli aventurieri necunoscuți, instrumente docile prin care se storcea țara de toate bogățiile ce-i mai rămăsesse.

O revoluție tacită are loc în conștiința contemporanilor. Numai astfel se poate explica încrederea care pe de o parte i se acordă lui Mihai prin numirea de către domn în funcțiuni atât de însemnate, pe de altă parte consimțământul boerimei creind pentru Mihai o descendență domnească, care-i dă dreptul să aspire la scaunul domnesc.

Se vede lămurit cât de justificată era această simpatie pentru Mihai care însuflețea conștiințele luptătoare ale timpului. Deși cel mai arzător dintre toți, rămâne în preajma Domnului său fără să trădeze, fără să ucidă. Un complot are loc dar Mihai nu e amestecat și scapă dela moarte. Instinctul îi spune că puterile răului nu sunt epuizate și timpul lui nu sosise. Abia după un an fiind plăcut și chemat la București, Mihai bleaie în pribegie cu un grup de boeri și drumul lor se îndreaptă spre Constantinopol.

În această hotărâre persistă ceva din tradițiile vremii, dar și necesitățile imediate îi impuneau acest drum. Acolo îl are pe Iani, banul rudă apropiată cu Mihai și pe Andronic Cantacuzino, unul din conducătorii mișcării creștine din Peninsula Balcanică. Ei îl vor ajuta, unul prin sprijinul bogățiilor negustorului din Fanar, altul prin considerația de care se bucura la Poartă.

Andronic va putea scrie lui Petre Schiopul. «Insa prin banul Mihai s'a mulțumit nenorocita țară și au mulțumit lui Dumnezeu, care i-a încredințat și le-a dat un astfel de păstor bun și creștin și iubitor de săraci și cu frica lui Dumnezeu... și lam făcut domn, care țara îmi mulțumește mult pentru dânsul». Așa s'a întâmplat.

Alexandru cel Rău părăsea tronul de bună voie, fugind în Ardeal, iar păstorul bun și creștin, iubitor de săraci și cu frica lui Dumnezeu se întorcea domn în Țara Românească, încărcat de datorii la Constantinopol, dar pe cari conștiința lui refuză să creadă că le-ar putea plăti depe spatele neamului sărăcit.

Fără comploturi, fără focuri de armă o mare schimbare se petrecea.

Urcase pe tron sufletul neamului însângerat.

E un adevăr că neamul trăește prin conducătorul lui, precum conducătorii trăesc prin neam. Această tainică împletire de soartă face din tânărul domn un exponent care dela început calcă pe linia mare a intereselor țării. Vedem fața lui încă tânără încrunțată peste mizeria fără sfârșit. Incrunțată a intrat în istorie. Incrunțată va rămâne în veci. De 200 de ani Turcii hărțuiau acest neam care totuși nu încetase să creadă într'un mare măntuitor. Îngenechă și lovit se ridică uneori, dar se prăbușea însângerat. Fără să fie strivit își aduna sufletul și căuta ani mai buni pentru cumplita răfuială. Mihai simțea acest strigăt, îl cetia în ochii tovarășilor de luptă, îl deslușea în sărăcia ogoarelor, a satelor pustii și a târgurilor fără apărare.

Nu aveam o armată întemeiată, iar dorobanșii, haiducii și catanele, mercenari din toate neamurile amenințau cu revolta pentru neplata soldelor. Satele tremurau de furia acestor străini prădălnici, mănăstirile și boerimea sărăcită nu erau în stare să țină pe socoteala lor trupele de panduri. Era o situație de continuă încordare și grijă; viațeria golită, Mihai astupă cu bani din averea proprie nevoile ce răsăreau la tot pasul. Oastea de țară încă neorganizată se cerea instruită și învățată. Pretutindeni se căscau lipsuri; o mare frământare se simțea în aer. Rămase după vechea lui tactică credinciosilor un an, până în Noembrie 1594. Acest timp îl utiliză astfel încât pregătirile militare erau domnite, legăturile diplomatice cu domniile Moldovei și Ardealului reluate; boierii cei vechi ai divanului înlocuiți de către tinerii comandanți ai oștilor printre o revoluție în Octombrie 1594. Primirea o schimbare din temelii și ca dovadă că această schimbare se opera în taințele

adânci ale conștiințelor rămâne faptul că secretul militar de izbucnire a răcoalei creștine fusese păstrat, deși era cunoscut de Români. Un an de uriașe zvăcoliri pune țara pe picior de războiu.

Nu e fără semnificație adevărul că planul vast conceput de Mihai Voevod de a redștepta popoarele creștine din stanga Dunării a fost inițiat cu peste o sută de ani în urmă de Vlad Tepeș și precedat cu două sute de ani de biruința dela Rovine.

Totul ceace începe acum Mihai se face în formele grandioase ale desăvârșirii. Mihai continuă armonice o operă, o însuflețește. Iată de ce din primele fapte de arme apare chipul inspirat al artistului.

O revoluție după cea mai bună strategie militară împotriva Turcilor din țară; atacul împotriva cetăților dunărene Giurgiul, Cernavodă, Turtucaia, Ruscucul, ocupate de Turci, asedierea și luarea Brăilei, dovedesc un plan îndrăzneț, conceput, executat cu repeziune și surpriză, calități esențiale ale perfecte arte militare ce posedă voevodul român.

Nici o dibuire, nici un semn de șovăială în gesturile sale, totul urmează o metodică desfășurare, o viziune clară a consecințelor. Și-a deschis drumul prin sabbie, dar ce a demontat perspective. Ca după o îndelungă somnolență popoarele ortodoxe din Balcani priveau încrezători spre steaua lui Mihai. Greci, Bulgari, Sârbi, Albanezi îl cântă în baladele lor, îl așteaptă ca pe un măntuitor. Nici un voevod român n'a fost înconjurat cu atăta mistică dragoste ca Mihai. Toate răscoalele ce avuseseră loc printre Croați, Sârbi și Albanezi în numele creștinătății păreau pregătite pentru marea clipă a eliberării.

Mihai apărea ca un mare creștin și desăvârșit războinic. El trebuia ajutat cu oameni, și în acest scop se formează cetele de raguzeni, albanezi și sârbi cari în fruntea lui Deli Marcul vor aduce mari servicii cauzei creștinătății.

O legătură și o tainică înfrățire în numele lui Christos cuprindea aceste popoare în așteptarea apropiatei lor desrobiri.

Totuși Mihai nu a întins răscoala în Balcani.

Socoteli precise de strategie, viziunea clară a urmărilor l-au hotărât ca marea luptă de revanșă ce o pregăteau Turcii, să o dea în țară pe un teren cunoscut și ales de el. Desigur, cunoștea adevărul că afară de entuziasmul celor ce-l așteptau, forțele lor nu reprezentau vre-o valoare militară în raport cu adversarul comun, Mihai avea nevoie de soldați bine înarmați, războinici de meserie și cunoscători ai armelor moderne din acea vreme. Armata turcească era cu totul alta decât toate armatele europene contemporane, alcătuite de mercenari. Ea reprezenta forța unei credințe fanatice, a islamismului în marș căreia nu-i putea opune decât tot o vijelioasă credință — concepție neînțeleasă pentru mulți din conducătorii cu răspundere ce l-ar fi putut ajuta efectiv. E o mare tragedie a noastră din toate timpurile că țările prietene n'au putut vibra în unison cu inimile Românilor, n'au trăit cu o egală intensitate clipile de mari primejdii ce ne-au încercat.

Se vântura pe atunci ideea unei sfinte Ligi a tuturor statelor creștine care să întreprindă o cruciadă împotriva Turcilor.

Domnitorii noștri o așteaptă și pe ascuns la început, apoi fățiș se alătură într'un total nădăjduind o măntuire — un îndepărtat răsărit al soarelui creștinătății la sfânta Sofia.

Mihai Voevod în Țara Românească, Aron Vodă în Moldova și Sigismund Bathori, principele Ardealului, se găsește simbolice uniți în ajunul aceluiași ideal. Papa, Spania, Austria cu statele germane, Padova și Mantua încheagă un sistem de alianțe menite a organiza ofensiva.

Încrăzător în dreptatea neamului și în sfânta cauză a creștinătății, Mihai Vodă n'avea de unde ști, deși mai târziu poate se convinsese, că această pompoasă Ligă nu era decât firma văzută pentru apărarea unor interese ce nu corespundeau cu cele enunțate.

Fie că și-a dat seama, fie că nu, Mihai a ales calea mai aspră a luptei pentru creștinătate. Cel ce s'a ridicat vertical ca o îndelungă flacără a răsunării nu putea alege alt drum. «În țara mea ași fi putut să rămân liniștit și sigur, fără nici o teamă dacă nu m'ar fi chemat credința mea față de creștinătate, nevoind ca puterea turcească

să crească cu oștile mele, mărind ruina creștinilor, m'am aliat cu Liga creștină din propria mea dorință», mărturisește în raportul său către Rudolf în 1601.

Prin urmare această credință îl chinuia, pentru ca se pregătea să moară la Călugăreni în fața puhoiului turcesc. Mihai n'a fost omul iștelor diplomatice, nu s'a încercat în speculații asupra câștigurilor ce i-ar fi revenit după luptă, ci a stat gata de moarte.

Dela aliați nu cerea decât ajutoare — bani pentru plata mercenarilor și oameni. Uncori i s'a dat cât a cerut, de multe ori prea puțin. El s'a mulțumit cu cât i s'a trimis, făcea cum se pricepea și ieșea din încercătură. A păstrat o fidelitate de necântit ideii, în numele căreia lupta, deși în oamenii urației, superficiali și gata să trădeze ideea după cum bătea vântul intereselor a lovit necerător. Anul 1595, după doi ani de neadormite pregătiri îl prinde în iureșul luptelor. Călugărenii, retragerea la Târgoviște, apoi la Stoenești, ajutorul lui Sigismund Bathori, retragerea Turcilor și fugăria lor peste Dunăre sunt episoade din marea luptă ce o purta sufletul lui de creștin împotriva întinerului.

Pentru Mihai, care cunoștea felul de luptă al Turcilor răul era departe de a fi curmat și știa că aceasta nu era decât începutul marilor încercări.

Cei trei ani de domnie îl arată și multumile îl recunosc: un mare și tragic erou al creștinătății în lupta pentru biruința crucii. O sinceritate totală, un neînfrânt curaj, iată ce opunea masiv și cu un remarcabil talent strategic năvălitorilor. Mihai se vedea brațul biruitor al acestei încerte Ligi, care totuși ținea să-și dovedească existența.

Dar deziluziile sunt soarta eroilor și paharul amărăciunii era abia la început. În dureroasa lui sinceritate, Mihai a trebuit să cunoască distanța care separă pe om de ideie.

Însuflețit de idealul creștin era și Sigismund Bathori. Nu putea uita că scrisorile lui către Poartă i-au fost de categorie folos la înscăunarea lui în domnie; nu putea trece cu vederea că primul adăpost în Ardeal, Sigismund i-l oferit, că ajutorul cel mai eficace la Călugăreni și în atacul cetăților dunărene Sigismund i-l a dat.

Mihai era oarecum obligat față de acest prieten căruia nu-i putea reproșa nimic; o înfrățire de arme se înjghebase și nimic grav nu se întâmplase care să amenințe această legătură. Tratatul din 1595 cere-l putea în multe privințe sub suzeranitatea lui Sigismund și sub controlul boerilor devenea cu atât mai greu de suportat cu cât Mihai se silea să mențină relații de bună credință cu acest aliat măndru, irascibil și schimbător. A fost un destin vitreg pentru neamul românesc că acești doi tineri exponenți ai creștinătății nu s'au înțeles.

Cu toată aparența de fidelitate, o prăpastie separa tot mai adânc pe Mihai de Sigi-mund. Mihai creștea în conștiința popoarelor creștine și aureola lui de martir și măntuitor se pierdea într'o lumină mistică de înviere și de nădejde. Era adevărul credinței care scinteia; puterea jertfei și o sângelui sacrificat pentru triumful viitoare.

Chipul lui Sigi-mund pălea. O reclamă bine organizată îi lăuda succesele militare, descrieri fictive de lupte și biruinți, trimiși personali pe la curți-

le europene aveau misiunea să-i creieze numele de care era atâta de ahtiat. Nu putuse experimenta poate cât de subredă era această ridicare pe merite care nu-i aparțineau; cum se spulberă în vânt tot ceace nu se reazăimă pe adevărul greu și adânc al sufletului.

În Decembrie 1596 Mihai se va convinge că omul Sigismund nu exista, ci o antoșă înfumurată care purta coroană. Refuzul lui Sigismund de a organiza împreună o mare expediție împotriva păgânității tocmai atunci când armatele turcești se pregăteau împotriva-i, a fost desigur una din acele lovituri care pot să-l doboare pe cineva, dar pot să și-l înalțe.

Mihai nu era omul care să dea îndărăt, nici să-și rectifice planurile dela o zi la alta. În aceste împrejurări când aliatul său nu înțelegea să tragă toate consecințele din lupta începută de Sfânta Ligă, Mihai se văzu silit să meargă cu propriile puteri drept înainte. Va trece peste capul lui Sigismund tratând direct cu împăratul la Praga. Voevodul Ardealului putea fi un copil-landru, Rudolf II-lea, nu.

Voevodul Ardealului, învins de vanitate putea să nu-și dea seama de marea primejdie ce amenința creștinătatea, marea împărat trebuia să aibă înțelegere justă a împrejurărilor. Mihai era convins de lupta dreaptă ce o ducea și fiind dreptă și folosind țărilor creștine, credea că va fi apreciat și ajutat după merit.

Era așa de convins că acolo sus, la curtea împăratului, faptele lui vor găsi răsunetul cuvenit; încât numai această deplină siguranță constituia un imbold la luptă și de noui planuri pentru Mihai.

Pe de altă parte realismul judecății lui politice îi porunceau să suspende orice ostilități împotriva Turcilor. Țara era în deplină refacere și-i trebuiau ani de liniște pentru a se putea întări. În schimbul unui tribut Mihai fu recunoscut de Turci, asigurându-și în același timp liniștea din partea Țătarilor.

Împăratul convine ca să plătească trimestrial leaful pentru 4.000 mercenari călări și pedestri cu arme de foc. Anul 1596 e plin de roadele politice și înțelepte. Armata se consolidează și tinde să ia forma unei armate regulate compuse de specialiști în armele moderne. Cetățile se refac, orașele pustiite mijese a viață.

Oameni robiți se întorc, ogoarele nelucrate de trei ani se primesc. Anul 1597 trece de asemeni în pace. Legăturile dintre Mihai și împărat urmează cursul lor. Deși cu întârzieri, deși opriti de Sigismund Bathori soli ai împăratului și a lui Mihai își îndeplinesc misiunile. În Aprilie 1597, Mihai refuză să se prezinte ca vasal la dieta ardeleană, indicând astfel voința de a se elibera de sub suzeranitatea lui Sigismund. În același timp, legăturile cu împăratul consolidat, Mihai pășea pe linia mare de înțelegere și întărire a țărilor creștine eliminând din acest edificiu pe cei ce singuri voiau să se elimine.

În acești patru ani cucerise Brăila, curățise țara de Turci ridicând-o la vechea ei însemnătate de braț al creștinătății, cum o lăsase Mircea Voevod, alcătuisse o puternică armată de mercenari în locul casei de țară, dotată cu armele noi din acea vreme.

HORIA / de VALENTIN STRAVA

Ardeal creștând pe zare tulpinele de stâncă!

Esti fața ce răsare din noaptea lui adâncă.
Roditul chip din peșteri cu trâmboțele roșii,
De care-anină slavă în murmur strâmoșii.
Iisus plutește-ai-ea în graiul lor prea sfânt,
Pe-afară viețuiește în holdela de vânt.

Cum zarea'nflorată pe trupul de ogoare

Te simte botul ciutei în muget la izvoare,
Duh greu urzind prin noaptea tăcerile, pădurea.
Bărdași la subțoară svăcnindu-le săcurea!
Te-ascunde'n graiuri ce-șta, te poartă'n rât mistrețul,
Și vântu cărare ce suie'n munte prețul
Grăunței semănate în suflete de glouă —
Tu, zeu cuprins în focal scărâniilor pe roată!

ROMANITATEA ROMÂNIEI

de N. I. HERESCU

A mai vorbi astăzi de romanitatea României poate părea un subiect oșos. Niciun om de știință, în adevăr, nu se gândește să conteste că, între marile curme ale Romei în lume, România își are locul ei, pe cât de singular, pe atât de semnificativ. În sângele, în viața, în pământul și în limba Românilor de azi, urmele legiunilor apar tot așa de trainice ca pretutindena în lumea romană; câteodată mai trainice și mai interesante. Etnografia și istoria, arheologia și lingvistica și-au spus de multă vreme cuvântul, și romanitatea poporului românesc este astăzi un adevăr care nu se mai discută.

Dacă totuși vorbesc astăzi de acest subiect, o fac nu ca să mai dovedesc odată ceea ce e de atât timp dovedit: vreau, pe de o parte, să regrupez, în legătură cu romanitatea românească câteva fapte care se întindecă după sunt examinate separat și se luminează din punct de vedere în serie; vreau să încerc, pe de altă parte, să expun în adevărata lor lumină — adevărată, adică științifică și obiectivă — acele fapte care, câteodată, sunt interpretate greșit.

Căci conferința mea — în s'o spun dela început — va fi un examen de fapte și nu o schelărie de teorii. Teoriile sunt în general travestite: ele păionează și despart. Faptele sunt nede: ele conving și unesc. Cielul în care a cinstea să vorbesc se cheamă «Urme ale Romei în lume»; iar urmele sunt fapte, și nu teorii.

Voiu lăsa deoparte, cu intenție, datele etnografice. Voiu trece sub tăcere ceea ce este caracteristic roman în înfățișarea fizică, în temperamentul, în obiceiurile de viață rurală, în portul și în casa poporului românesc. Cercetarea acestor fapte ne-ar duce prea departe, într'un domeniu unde simpla relatare, și câteodată nici fotografia, nu conving. Aici numai vizita la fața locului poate da rezultate.

Nu voiu spune de asemenea, în cursul acestei conferințe, decât puțin și întâmplătoare cuvinte despre datele arheologice. Nu pentru că materialul ar lipsi: ci dimpotrivă. Pământul României este tot așa de bogat în anticități romane ca Sudul Franței sau ca Italia. Rămășițele nu sunt, desigur, la fel de glorioase. Ele sunt însă la fel de numeroase și, din punct de vedere științific, la fel de însemnate. Dar săpăturile arheologice în pământul românesc, începute metodic abia acum vreo trei sferturi de veac, de învățați ca Tocilescu și Odobescu, intensificate în ultimii treizeci de ani de acel mare și regretat învățat care a fost Vasile Pârvan, continuate acum de elevii acestuia, sunt departe de a fi ajuns la termenul lor. În fiecare an, o nouă stațiune este scoasă de sub pământ și nu mai departe decât vara trecută, sub conducerea colegului S. Lambrino, s'au și târnăcopul au început să desgroape, în Dobrogea românească, marea cetate romană Abrittus, întinsă pe vreo treizeci de hectare, cu treizeci și două de turnuri, cea Abrittus în care, la 251, a murit, ucis de Geți, împăratul Decius.

Mă voiu restrânge, deci, mai ales la faptele care pot fi cercetate, lămurite și explicate, indiferent de spațiu și de timp, adică la faptele de istorie și de limbă. Ele sunt mai puțin directe și palpabile decât cele etnografice sau arheologice, dar sunt, câteodată, mai sugestive.

Să începem cu istoria.

Așa dar, «ultima fiică a Romei» — cum a fost numită România — a venit pe lume datorită expedițiilor pe care, între 101 și 107, Traian le-a făcut dincolo de Dunăre, când Dacia a fost transformată în provincie romană. *Optimus princeps* este prin urmare părintele poporului român. Epoca în care s'a hotărât destinul Românilor este cea mai frumoasă a Imperiului, aceea în care stăpânirea romană a cunoscut cea mai mare extensiune. Iar actul nostru de naștere se păstrează și astăzi, fiindcă a fost redactat în marmoră. El se găsește printre voi, la Roma, în lumina soarelui și în vâzul tuturor: este columna lui Traian.

Firește, nașterea poporului românesc nu se prezintă ca un fenomen izolat în istoria romană. Ea se încadrează în vasta operă a Romei, care a fost și una de colonizare, dar mai cu seamă una de civilizație. Formațiunea poporului românesc reproduce, în liniile sale mari, procesul de formațiune al poporului francez sau al poporului spa-

Conferința ținută la invitația și sub auspiciile Institutului de Studii Romane din Roma, în Oratoriul Borromini, la 17 Ianuarie 1940.

niol: cauze similare, metode similare, efecte similare.

Ceea ce este însă particular în romanizarea Daciei, este uimitoarea vitalitate a acestor «Latini din Orient», rezistența lor extraordinară la invaziile barbare, cu toată depărtarea de metropolă și, mai în urmă, cu toată izolarea lor.

În adevăr, România de astăzi a fost în cea mai îndepărtată anticitate, pământul cel mai expus invaziunilor. Au mult înainte de marile dislocări de neamuri, cunoscute în istorie, la începuturile Evului Mediu, sub numele de «năvăliri barbare» sau «migrațiuni de popoare», — mult înainte de cucerirea militară a Daciei, — triburi venite din stepă, din regiunea marilor fluvii rușești, au trecut peste România actuală și câteodată au rămas: Cimmerienii, Cethii, Sarmatii, — toți acei cruzi căreji care câteodată treceau în vârtej peste Dunărea înghețată și înspăimântau până și somnul nefericitului exilat lela Tomis:

*Somnia me terrent veros imitantia casus
Et vigilant sensus in mea damna mei.
Aut ego Sarmaticas videor vitare sagittas
Aut dare captivas ad fera vincia manus.*

se tânguește Ovidiu (Ov. Pont. I 2, 45-46).

Sunt înspăimântat de visuri care reproduc onorocirile mele din viața reală, și simțurile mele stau de veghe ca să mă chinuiesc. Mi se pare că mă văd apărându-mă de săgețile sarmatice, sau întinzând mâini de rob către cătușele neîndurătoare.

După cucerirea Daciei, veacuri de-a rândul, numeroase popoare de năvălitori au continuat să treacă peste pământul provinciei: au venit Germanii; după Germanii, Hunii, Avarii și Slavii; după ei, Bulgarii, Maghiarii, Cumanii, Pecenegii și Tătarii, și mai târziu Turcii. Vitalitatea națională a Daco-Românilor înfruntând toate invaziile de popoare străine trezește deopotrivă mirarea și admirația, — în special rezistența victorioasă la marea puhoi slav care s'a revărsat ca o nesfârșită apă curotopitoare peste Carpați și peste Balcani, până departe la Adriatică. Din pricina marii puteri asimilatoare a Săvilor, România nu este, cum trebuia să fie, o peninsulă, ci doar o insulă latină în Răsărit.

Fenomenul apare cu atât mai uimitor în singularitatea lui, dacă îl încadrăm în procesul de descompunere a latinității din provinciile de periferie, întâmplat în epoca de decadență a Imperiului Roman. În Sud, latinitatea a pierdut terenul foarte de vreme, pe toată coasta Africii de Nord. În Europa centrală, și-au pierdut caracterul latin Noricul și Panonia, curotopită de Maghiari. În Nord, a dispărut pecetia latină, — nu prea puternică de altminteri, — de pe insulele britanice, ca și de pe regiunile ocupate de Germanii, cu excepția celor câteva mici insule muntoase, denumite rhetoromane. În Sud-Est, Slavii au înghițit Illyricul și Moesia. Dacia singură a rezistat, ea singură a păstrat limba latină și caracterul roman.

Explicația acestui fenomen unic stă poate, într'o oarecare măsură, și în faptul că armata și administrația romană au părăsit Dacia, lăsând-o pradă, de bună voie, apetitului barbar. Profesorul Sextil Pușcariu care adoptă, după C. Patsch, această explicație, aparent paradoxală, socotește că «dacă Roma ar fi opus o rezistență armată, năvălitorii ar fi distrus toată populația romană; ei ar fi trecut peste ea ca un ciclon peste un zid prea puțin rezistent, măturând tot ce i se așază în cale. Retrase în Dacia Aureliană, armatele imperiale au găsit în Dunăre o frontieră strategică de primul ordin și, în Peninsula Balcanică, un hinterland cu mari resurse; comunicația cu Asia Mică era asigurată. Pe marea întindere a provinciei, părăsită la nordul fluviului, după o victorie a năvălitorilor, aceștia au putut să se răspândească în toate direcțiile; ei au pierdut astfel puterea «șocului», așa cum valorile mării se pierd pe o plajă vastă. Seta lor de teritorii era potolită pentru un timp. Explicația stă însă, cu siguranță, într'o măsură mai mare, în două alte fapte, a căror importanță trebuie bine înțeleasă de cine vrea să cunoască adevărul în privința romanității românești.

Primul fapt: popor de țărani și de agricultori, Romanii n'au prins rădăcini trainice decât acolo unde au putut deveni țărani și agricultori. Romanizarea prin agricultură poate fi socotită, cu drept cuvânt, ca cea mai importantă și mai fecundă în urmări. Ori, basiniul Dunării, din neolitic și până astăzi, a fost

regiunea prin excelență agricolă. Regatul Daciei, chiar în epocile lui de inflorire, a fost caracterizat prin absența vieții urbane. Temelia românismului a pus-o, pretutindeni, așezarea colonilor agricultori, de limbă latină. De aceea când au venit Slavii, romanismul pastoral din Illyricum și din Moesia a pierit. În locul lui, trăiesc astăzi două popoare slave: Sărbii și Bulgarii. De aceea romanismul agricol al Daciei a rezistat. În vechea Dacie continuă să trăiască un popor latin, Români.

Al doilea fapt: opera de romanizare în Dacia este cu mult anterioară cuceririi lui Traian. Există dovezi incontestabile că, cu câteva secole înainte de domnia celui mai bun dintre împărați, influența romană s'a exercitat cu putere în viața materială ca și în cea spirituală a Dacilor. Infiltrațiunile romane către regiunile bogate din basiniul dunărean începuseră de multă vreme pe temeiul unor întinse relații comerciale. Curentul de romanizare a urmat, cum era firesc, marea arteră de circulație naturală care leagă Adriatică cu Marea Neagră, arteră formată din Sava unită cu Dunărea la Singidunum, pe hotarul Moesiei superioare. De timpuriu, comerțul către Dunăre și Marea Neagră a luat, pe această cale, un mare avânt.

Faima fertilității dunărene ajunsesse de mult la Roma. Pe vremea lui Buerebista, rivalul lui Iulius Caesar, deci cu un veac și jumătate înainte de marșul cuceritor al legiunilor lui Traian, Dacia era plină de *mercatores*. Mai târziu, când, în 46 p. Chr., Tracia, până la gurile Dunării, devine provincie romană, a fost o adevărată întrecere, între veterani și coloniști de tot felul, pentru a obține pământuri aici; iar când, între 50 și 60, Silvanus Aelianus trimite la Roma un mare transport de grâu getic, s'a lăsat și mai mult vestea despre bogățiile fabuloase a acestor regiuni. De altminteri, ceea ce s'a petrecut în Dacia nu era decât firesc și normal. La fel se întâmplaseră lucrurile în Gallia înainte de expediția lui Caesar. Și acolo, în Gallia liberă, pe unde nu călcasese încă pasul legiunilor, provincia se umpluse ne *negotiores*, de *coloni*, de *publicani*, de *aratores*, de *pecuarii*. Un pasaj din *Pro Fonteio* al lui Cicero este în privința acestora categoric: *Referta Gallia negotiatorum est, zice apărătorul lui Fonteius, plena civium Romanorum. Nemo Gallorum sine civi Romano quicquam negotii gerit; nummus in Gallia nullus sine civium Romanorum tabulis commovetur* (5.11). — «Gallia e înșesată de negustori, e plină de cetățeni romani. Niciun Gal nu face nicio afacere fără mijlocirea unui cetățean roman; niciun ban nu se mișcă în Gallia fără să fie trecut în registrele cetățenilor romani». Ceea ce spune Cicero, cu privire la Gallia, poate fi aplicat cu privire la Dacia; fenomenul a fost desigur identic.

Legăturile comerciale au fost așa dar întinse și importante; nu au fost însă singurele. Ele au deschis drumul pe care au început repede legăturile politice. Acestea nu sunt mai puțin lipsite de semnificație. În vremurile bune ale regatului lor, Dacii s'au amestecat în neînțelegerile civile dela Roma. Când primul triumvirat se sparge, Buerebista, ca să-și asigure cuceririle făcute, oferă lui Pompei sprijinul său împotriva lui Caesar. Sôlul regelui dac, un grec din Dionysopolis, Acornion, este primit de Pompei, în 48, la Heraclea Lyncestis. Când se strică al doilea triumvirat, Cotiso, regele Daciei Apusene, ia partea lui Octavian, pe când Dicomes e de partea lui Antoniu. Ba Cotiso era chiar să încheie cu August o îndoită legătură de rudenie: fiica lui Cotiso urma să se mărite cu August, iar Iulia trebuia să devină soția suveranului dac.

Favorizat de relațiunile politice, s'au dezvoltat firește influențele de cultură și civilizație. Când, la un moment dat, Domițian consimte să facă pace cu Decebal, acesta cere dela împărat și subsidii, dar și ingineri, instructori și metalurgiști romani. Decebal era, și în această privință, pe linia vechii politici dace, ilustrată de un Buerebista sau de un Cotiso. O astfel de politică explică de ce, în cetățile dace din epoca La Tène, găsim urme romane în tehnica zidăriei și a lucrărilor de canalizare, fără să mai vorbim de influența artei decorative, care e mai recentă. La fel se explică de ce în Dacia pre-romană întâlnim produse din Italia meridională: oglinzi de metal alb, vase de bronz, etc. Așa se explică, în fine, de ce monumentele romane care ies la iveală în Moesia sunt groslane, sculptate și gravate rudimentar, pe când Dacia prezintă monumente

bogate, cu frumoase inscripții. Istoria și protoistoria ne îndreptățesc, așa dar, să stabilim începuturile penetrației romane, ca factor de civilizație, în țările din basiniul Dunării către începutul secolului al II-lea înainte de Chr. România e «ultima fiică a Romei», ziceam; altmă, desigur, în chip oficial; dar ne oficial, zămislirea ei poate fi socotită contemporană cu a celorlalte două scări latine, Franța și Spania.

De altfel trebuie observat că și mili-ărește Romanii au pătruns în Dacia înainte de Traian. Pe vremea lui August, înainte de anul 6 după Chr., Aelius Catus îi biruise pe Daci în propria lor țară, într'o mare luptă în care ar fi pierit multă lume, după care, foarte probabil, o fâșie de pământ, la nordul Dunării, mergând până la «micul va-roman» din Muntenia și Oltenia, între Calafat și Giurgiu, a fost anexată la Imperiu, pentru a sluji ca un cap de pod în fața cetăților Ratiaria, Oescus și Novae. În anul 15, sub Tiberiu, straja romană la Dunăre și Mare este în orice caz fapt împlinit. Mai târziu, la jumătatea secolului I după Chr., guvernatorul Plautius Silvanus a făcut un important marș militar de-a-lungul întregii Dunări de jos, până la Mare. Marșul s'a terminat prin lărgirea «hotarelor provinciei» (așa cum spune elogiul funebru al lui Silvanus), lărgire care nu poate fi înțeleasă decât pe malul stâng al Dunării, probabil până la «marele val roman» din Muntenia și până la valul din Sudul Moldovei și Basarabiei. Acțiunea militară și politică a Romei asupra regiunii dela nordul Dunării capătă astfel o concluzie logică în expediția lui Traian (106), când Dacia se transformă în provincie romană.

Și pe urmă a început colonizarea.

Provincia de frontieră, bogată și frumoasă, a cărei faimă am văzut că ajunsesse de mult la Roma, Dacia oferea condiții excelente pentru colonii civile și militare. Soldații se înșoară, chiar din timpul serviciului, cu localnice. Colonizarea e înfloritoare și ia un mare avânt, ne spune Eutropius, încă de pe vremea lui Hadrian, succesorul lui Traian. Romanizarea etnică era, chiar de atunci, așa de înaintată, încât Hadrian, care s'a gândit și el odată să evacueze Dacia, așa cum părăsise și alte cuceriri ale lui Traian în Armenia și Mesopotamia, a renunțat la această idee, ca să nu lase sub stăpânirea Barbarilor un prea mare număr de coloni.

Abandonarea a trebuit să se facă, totuși, mai târziu, de către Aurelian. Nu voiu relua aici în desbatere chestiunea atât de discutată a evacuării Daciei, nu numai fiindcă e prea cunoscută și vast: ci bibliografie stă la îndemâna tuturor, dar mai ales fiindcă eu îmi îngădui să socotesc că ea nu constituie, în privința romanizării Daciei, o problemă centrală. Eu cred că procesul romanizării și-a urmat cursul său, indiferent de chestiunea evacuării, care în desfășurarea acestui proces, a fost un accident. Important desigur, dar totuși simplu accident. Evacuarea Daciei nu poate fi judecată numai la lumina unui text, ci în perspectiva complexului de realități și fapte istorice. La 270 au plecat din Dacia soldații sub arme și funcționarii, adică «oficialii»: țărani au rămas. După 150 ani dela cucerire, ei erau mulți. A rămas întreagă cea populație rurală care avea să persiste apoi, în chip admirabil, de-a-lungul năvălirilor barbare. Nu s'au mișcat colonii numeroși, așa de numeroși încă cu o sută cincizeci de ani înainte, încât Hadrian, care își dădea bine seama că aceștia nu pot fi evacuați, nu s'a îndurat să-i părăsească. Faptul nu trebuie să surprindă. De mirare ar fi fost dacă colonii ar fi părăsit Dacia, cum observă foarte judicios profesorul italian Mario Ruffini: «N'au fugit Romanii și Italienii în fața invaziilor barbare din Italia, nici Gallo-romanii în fața Francilor, nici populația romanizată din Iberia în fața Vandalilor și Vizigoților. De ce, ca să fie pe placul anumitor teorii, trebuiau să fugă numai Daco-romanii, exemplul unic în istorie?»

După evacuare, raporturile dintre Dacia Traiană și Dacia Aureliană n'au încetat niciun moment. Dunărea n'a însemnat niciodată o «cezură» între Nord și Sud, între Carpați și Balcani. Ea a putut fi adeseori o frontieră politică, dar niciodată un hotar etnic. Dunărea n'a despărțit, ci mai degrabă a unit populațiile riverane. E de ajuns să ne gândim că Dunărea n'a împiedicat poporul Ungar să formeze o unitate, și etnică și lingvistică, deși, din vechime, ea împarte Ungaria în două. Așa dar, între Sud și Nord a fost contact per-

manent, schimburi continui s'au stabilit între cele două maluri, populații au putut trece din Moesia în Dacia și din Dacia în Moesia, din secolul al III-lea și până în al IX-lea. Lucrul acesta e atât de adevărat încât, sub Constantin cel Mare, la 328, s'a simțit nevoia să se construiască un pod peste Dunăre la Oescus. Așa că, în urmă, coloniștii romanizați, rămași acolo după retragerea legiunilor, au putut fi, desigur sporiți și cu prinzii de război pe care-i duceau peste Dunăre năvălitorii Germani, Huni, Avari sau Slavi și, mai ales, cu populațiile romanizate din regiunile oalecanice care au trecut dinviul pentru a fugi de presiunea Slavilor.

Cum să nu spunem că, în procesul de romanizare a Daciei, accidentul dela 270 n'are decât o valoare secundară, dacă populația romană n'a părăsit provincia și dacă, după evacuarea oficială, ea a păstrat o strânsă și permanentă legătură cu Latinii din suul Dunării?

La sfârșitul acestei scurte retrospective istorice, sper că a apărut cu claritate că marea succes al colonizării romane în Dacia este o realitate care n'a fost rodul întâmplării. El se explică prin lunga pregătire pe care au intrapris-o deopotrivă elementele naturale (solul, așezarea geografică), condițiile economice, mișcările de popoare din basiniul dunărean și, pe deasupra tuturor, marea autoritate spirituală și civilizatoare a Romei.

Dela istoric, să trecem acum la limbă.

Nota dominantă, care reține din capul locului atenția care studiază limba română, este extraordinara ei omogenitate lingvistică primitivă a diaecetelor importante între diferitele ramuri ale graului românesc. Și dacoromana și a-romana și megienoromana și a-istoromana prezintă legi fonetice concordante și nicio diferență profundă. Aceasta unică lingvistică primitivă a diaecetelor românești a pus, pentru unii învățați, problema originii locale a poporului românesc, care ar putea să fie interesantă dacă, prin bizara varietate a sôlurilor aduse, n'ar fi devenit de-a-dreptul amuzant.

După părerea noastră, omogenitatea limbii române nu se explica prin faptul că ea s'a format pe țătare sau cuture teritoriale, ci prin caracterul populației la care s'a format. Este caracterul rural al latinității românești de care am vorbit adăncuri. Dialectele se formează încobște, cum se știe, în jurul marilor centre urbane. Avența orașelor, a aglomerărilor umane, cu tot ce au ele ca particularism în tenul de exprimare, a făcut ca Dacia și apoi Daco-romanii să fie un popor omogen, așa cum sunt totdeauna popoarele rurale. Iar omogenitatea socială aduce după ea omogenitatea lingvistică.

Limba latină din Orient s'a păstrat așa dar în măsura în care era vorbită de o populație rurală. Este ceea ce explică locul pe care limba română îl ocupă între celelalte limbi romanice. Dintre toate, cum arată Meyer-Lubke, ca a avut evoluția cea mai naturală, fiindcă n'a fost influențată, ca în Occident, de latina clasică. Nu se găsesc, în limba română, cuvintele esențiale referitoare la viața urbană. Nu întâlnim, în ea, nici *villa*, nici *forum*, nici *strata*, ca în Occident. În schimb, ea singură păstrează o mulțime de cuvinte latine dispărute în celelalte limbi romanice. Dintre ele, vom cita un singur exemplu, care ni se pare foarte semnificativ. În limba latină rustică și militară, agricultorul bătrân ca și soldatul bătrân, care și-au făcut veacul, erau denumiți cu termenul tehnic de *veteranus* (cuvânt vechiu, format dela *vetus* după modelul altor termeni tehnici ca *primanus*, *decumanus*, etc.). *Veteranus*, devenit *vetranus* prin căderea celui de al doilea e scurt și aton, și câteodată *betranus* (formele *vetranus* și *betranus* se întâlnesc deopotrivă în inscripții), nu s'a păstrat decât în cuvântul românesc *bătrân*; cuvintele italian *veterano*, fr. *vétéran*, spaniol și portughez *veterano* sunt cuvinte de formațiune cultă. În română, cuvântul *bătrân* a suferit însă o tipică extensiune de sens: el nu mai înseamnă soldatul bătrân, care și-a făcut serviciul, ci oricine om bătrân, bătrânul în general. La Daco-romani, deci, bătrânii se confundau cu soldații bătrâni, ieșiți din cadrele legiunilor și colonizați acolo. Pentru tot procesul romanizării Daciei, istoria acestui cuvânt nu e oare mai elocventă decât orice alt document?

S'au găsit și savanți, unii chiar români, cari să conteste latinitatea limbii române pe baza unei statistici făcute cu dicționarul. S'a zis că de oarece ma-

ritatea cuvintelor din dicționar sunt de origine slavă, limba română nu poate fi considerată latină. Acești savanți uită că vorbesc dintr-o limbă nu pot fi așezate toate pe același plan. Ele trebuie judecate după însemnătatea și după valoarea lor de circulație. Ceea ce imprimă caracterul unei limbi nu este numărul cuvintelor, ci întrebuințarea lor, mai deasă sau mai rară. Este adevărat că în limba română vocabularul latin este în minoritate. Dar această minoritate are o frecvență de circulație de nouăzeci la sută, față de majoritatea care n'are decât zece la sută. Limba română a luat din latinește cuvintele esențiale, termenii primordiali, aceia care sunt de o întrebuințare zilnică. Astfel sunt cuvintele care exprimă marile acte ale vieții, dela naștere până la moarte, viața de familie și legăturile de rudenie, corpul omului și părțile lui, pământul și viețuitoarele, plantele, corpurile de latinitate sunt cuvintele de întrebuințare rară, termenii speciali, care dau expresie mai ales unor anumite ocupații, profesii și categorii sociale.

Deosebit de semnificative, în această direcție, sunt: vocabularul agricol, în-deletnicirea de căpetenie a Românilor fiind agricultura, și terminologia religioasă.

Termenii fundamentali ai agriculturii sunt latini, dela numele ogorului: *câmp, agru, țarină* (dela *campus, ager, terra*), trecând prin toate toate cuvintele la care el e supus: a ara (dela *arare*), a semăna (dela *seminare*), a culege (dela *colligere*), a treiera (dela *tribulare*), a bate (dela *battuere*), a vântura (dela *ventilare*), până la plantele care se cultivă: grâu, (dela *granum*), meiul (dela *milium*), orzul (dela *hordeum*), secara (dela *secalis*), și până la ultimul rezultat al muncii care este făina (dela *farina*), și pâinea (dela *panis*).

Cuvintele credinței creștine sunt și

ele latine, de caracter rural, adică vechi, primordial. Avem astfel: Dumnezeu (*Dominus Deus*), cruce (dela *crux*), înger (*angelus*), Paște (*Paschae*), pășesimi (*quadragesimae*), a hoteza (*baptizare*). Pe când toate celelalte limbi romanice au păstrat, pentru locul Domnului, termenul grec de *ecclesia* care a dat: ita!, *chiesa*, fr. *eglise*, span. *iglesia*, ptz. *igreja*, cat. *esglia*, prov. *gleisa*, sard. *cheja*, limba română singură a consacrat termenul latin *basilica*, rom. *băsereca*, *biserica*. Deci creștinismul de origine greacă, deși așa de activ dela Adriatică până la Egeea și la Pontul Euxin, n'a putut pătrunde la populațiile rurale danubiene. Dacoromanii n'au primit decât creștinismul latin. De la 380 înainte, apostolul lor a fost episcopul Nicetas din Remesiana, prietenul copul Paulinus Nolanus. Iar când apostolul Goșilor, Ulfila, a vrut să se adreseze Dacoromanilor dela Dunăre, a trebuit să le vorbească latinește, deși el era un discipol al creștinismului grecesc.

Vocabularul de origine slavă se prezintă de altminteri în condiții care arată că a intrat în limbă mai recent, adică la o dată când limba Dacilor romanizată era deja încheiată pe temelie latină. Cuvintele slave nu observă cele mai vechi transformări fonetice. Iar o bună parte din toponomastica românească de azi, care e slavă, n'a făcut decât să traducă în slavă vechile nume latine.

Dar este un alt fapt, mult mai important, care dovedește rolul fundamental al latinei în formarea românei. Linguistii știu foarte bine că vocabularul cel mai instabil, în orice limbă, elementul cel mai instabil, cel mai susceptibil de schimbări. Elementul rezistent, conservativ, este morfologia. În ce privește morfologia limbii române, flexiunea nominală și verbală este latină. Mai mult, sunt forme ale declinării și conjugării care au dispărut în toată lumea latină și s'au păstrat numai în

românește. Astfel este vocativul în — e al masculinelor de decl. II-a. Se zice în românește *Doamne* ca în latinește *Domine*. Astfel este Genet. sing. al femininelor de decl. I-a. Se zice în românește: unei *case* ca în latinește *caseae*. Apoi, — fapt capital — articulațiile vorbirii, prepozițiile și conjuncțiile, sunt latine. Rezultatul este că nu se poate construi în românește propoziția cea mai simplă, fără ca în structura ei să nu intre elemente latine. Faptul acesta nu cunoaște excepție.

Caracterul său vechi latin, și de aceea profund conservator, este așa de puternic, încât româna servește învățătorilor ca element de control, pentru a deosebi ceea ce, în celelalte limbi romanice, este vechi și autentic, de ceea ce e mai nou sau imprumutat. Fiindcă în italianește, de exemplu, este adeseori greu de deosebit cuvântul popular de cel savant, profesorul M. Bartoli sfătuiește pe elevii săi să facă apel la limba română: dacă cuvântul în discuție se găsește în românește, se poate deduce că el era curent în latina populară.

Infățisirea lexicală și morfologică a limbii române, din care am schițat numai câteva aspecte, oglindește deopotrivă vechimea întrebuințării limbii latine în Dacia, ca și repede ei răspândire. Pentru astfel de concluzii există însă și indicații de ordin istoric. În ce privește vechimea, latina, adusă de negustorii și de meșteri, se vorbea în Dacia înainte de colonizare. Când tribul dacilor, aliat al lui Traian, scrie împăratului, în ajunul bătăliei dela Tapae, pentru a-l sfătui să nu facă război Dacilor, scrie sfătui să nu facă război Burii e redactată latinește. În ce privește chipul în care s'a răspândit și s'a păstrat de-a lungul vremii, e de ajuns să amintim că după invazia Slavilor, la jumătatea secolului al III-lea, latina se vorbea și la Slavii transdanubieni. În *De Bello Gethico* (III 14), Procopius ne po-

vestește de un oarecare Arite, Slav din Moldova de azi, care, pe la 545, putea să fie luat drept general bizantin fiindcă vorbea bine și curent latinește, — limbă pe care n'o învățase decât așa cum se vorbea acolo, la el acasă. Era aceeași limbă vorbită, la epoca aceea, și în sudul Dunării, din care cronicarii bizantini ne dau o mostră sugestivă. Ei ne povestesc de panica produsă într-o noapte din 587, între trupul generalilor Martin și Commentiolus, ce se găseau în strămtorile Bulgariei Orientale, din pricina unui soldat care, văzând că de pe calul unui camarad din față căzuse în călcătura, strigase cât îl ținea gura: *Torna, torna, fratre*. Este, strigătul acesta, latin, e italian sau e deja român? Greu de spus cu precizie. E, poate, toate trei laolaltă.

Revenind acum, în concluzie, și la problema originii locale a poporului și limbii române, pe care, spuneam la început, o pune uimitoare unitate a limbii Dacoromanilor, — geografia lingvistică procură dovezi care nu mai lasă loc la nicio interpretare. Profesorul Sextil Pușcariu, dela Universitatea din Cluj, de numele căruia se leagă monumentală operă a *Atlasului lingvistic al României*, a arătat într-o serie de lucrări lucrate cu competență și autoritatea sa recunoscută, că regiunile care au păstrat cele mai multe elemente latine dispărute aiurea sunt Transilvania și Banatul. Comparând aceste hărți lingvistice cu cele întocmite de istorici, unde sunt însemnate cele mai vechi așezări romane: cetăți, castru, întărituri, sate, se constată că ele se suprapun. Acolo unde arheologia a surprins cele mai numeroase urme romane, filologia a înregistrat în limbă cele mai numeroase forme vechi latine. Dacă, așa cum au încercat să dovedească unii, Români s'ar fi format în Sudul Dunării, unde în peninsula balcanică, și de acolo, în Evul Mediu, ar fi trecut în Nor-

dul Dunării, cum să explicăm că au adus în graiul lor elemente latine care lipsesc în Sud? Și cum să explicăm că ei, printr'o miraculoasă divinație, s'au așezat, după care veacuri, tocmai în regiunile în care, în epoca colonizării, populația romană fusese mai densă?

Fi-mi îngăduit să închei această expunere de fapte istorice și lingvistice, amintindu-vă de un poet al căruia destin, pentru noi Români, are valoare de simbol. Căci, înainte de Traian, înainte de legiuni și de coloniști, întâiul sol spiritual al latinității în România de astăzi a fost un poet. Ați ghicit firește că mă gândesc la exilatul dela Tomis, inspiratul cântăreț al vieții biruitoare, care și-a trăit la noi ultimii ani ai vieții, și ale cărui oase odihnesc undeva, neștiute, în Dobrogea românească. Columna lui Traian este a noastră în pământul nostru. Ovidiu este al vostru în pământul nostru.

Al vostru? Greșesc. El nu este numai al vostru. Noi Români considerăm pe Ovidiu ca pe întâiul poet român, fiindcă el a scris și versuri în limba strămoșilor autohtoni, în limba getă.

A, pudet, et Getico scripsi sermone libellum verba structaque sunt nostris barbaro modis

«Ah, rușine mie, am scris o carte și în limba getică, orândind cuvintele barbare în metrelor noastre.»

— mărturisește cu tristețe poetul (Pontica, IV 13, 19).

Destinul îi place să ne dea semnele sale în opera și în viața marilor inspirați. Nu este oare un simbol al destinului în viața acestui mare poet din secolul lui August, care, silit să-și găsească zilele la malul Pontului Euxin, a turnat ceva din simțirea lui romană în limba barbarilor? Este cu siguranță unul, și el este simbolul înfrângerii și al soartei noastre comune, trecute și viitoare.

N. I. HERESCU

DIN TRECUTUL DE LUPȚĂ AL BUCOVINEI

Reproducerea din *Analele Academiei Române (Seria III, anul 1923)* câteva pasagi din studiul închinat unui episod din trecutul de luptă al Românilor bucovineni, de profesorul I. Nistor.

Pe lângă amintirea unor fapte de mare naționalism, acest studiu aduce un discurs, pronunțat odinioară de poetul Bucovinei, D. Petrino — discurs menit să constituie, pentru toți Români,

mare naționalism, acest studiu aduce poetul Bucovinei, D. Petrino — discurs c. pagină de antologie.

D. B.

Răpirea Bucovinei, ca și cea a Basarabiei, a ridicat proteste unanime la Moldovenii de dincolo de Molna și de dincolo de Prut împotriva rușii unității teritoriale a patriei comune, ce fusese încheiată prin munca, priecerea și vitejia și jertfele tuturor. Actul hrăpăreț care a adus la destrămarea străvechilor hotare ale Moldovei a fost pururea considerat ca o fărâdele care cerea imperios o răsunătoare îndreptare. În zodia acestor protestări s'a desfășurat în Bucovina și Basarabia întreaga viață politică și culturală din clipele dureroase ale răpirii până în zilele de neîntrecută însuflețire care a luminat actele Unirii dela Chișinău și Cernăuți.

Români subjugată își dădeau bine seama că izbăvirea lor din sclavia politică și națională în care se găsiu, nu putea să vină din altă parte, decât din sforțările și jertfele comune ale neamului întreg. Și deaceia întărirea lui politică, culturală și economică era ținta conștiinței românești, pururea trează, activă și încrezătoare. Nu se producea nici un act mai însemnat în vreun colț al țării românești, fără ca el să nu găscască răsunet în toate celelalte părți. Zorile libertății ce răsăreau la Iași și București, răspândiau razele lor pline de căldură și nădejde departe dincolo de munți, dincolo de Prut și dincolo de Molna în grădina Moldovei lui Ștefan-cel-Mare.

Era deci firea că înțelegerea statului român modern, Piemontul revendicărilor noastre integrale, să intereseze în măsura cea mai largă pe Români de pretutindeni și în deosebire pe cei din Bucovina și Basarabia, doritori de izbăvire. În scrisoarea sa de felicitare, Alexandru Hajdău vedea în actul Unirii dela 1859 o cheazăie mai mult pentru descrierea Basarabiei sale iubite; iar tânărul Dimitrie Petrino, un nepot al Hurmuzachștilor și tălmăcitor în versuri al gândurilor și simțirilor lor naționale, vedea în memorabilul act al Unirii din 1859:

Întâia piatră, la întâia temelie
Spre a face o Românie
Unită prin simțire, și prin unire tare.

Iar la p August 1867, cu ocaziunea inaugurării Festive a Societății Academice, Academia Română de astăzi, Timotei Cipariu dela Blaj rostia următoarele cuvinte profetice: «Bărbații de stat ai României vor îngrijii pentru eliberarea deplină a patriei române. Sănt convins că ei vor îndeplini cu sfincenie înalta lor menire și patria română, la urmă, va deveni liberă».

Dar dobândirea acestei libertăți nu se putea face decât prin puterea armelor, ce atunci erau ruginoase, așteptând reînnoirea strălucirii lor. Iar Succava, «vădană de al său mirc» aștepta cu nerăbdare pe izbăvitorul ei. Așa preciza la 1861 Dim. Petrino viitorul Bucovinei din care «urucă il proseriese».

La Basarabiei, «de sub a Muscalilor tiranie», Dim. Petrino îi doria:

«Un Mesias românesc
El de veste Prut să vie
Și cu braț răsunător
Să te scupe din slavice.
Deșteptând al tău popor.»

Deșteptarea conștiinței naționale românești și manifestarea ei în 1871 la Putna, unde se întrunise adevărat congres al intelectualității românești în jurul mormântului lui Ștefan-cel-Mare, și unde tânărul compozitor bucovinean Ciprian Porumbescu, care într'un elan de însuflețire smulse vioara din mâinile unui lăutar pentru a cânta o horă «Daciei întregii» reprezentată acolo prin delegați din Moldova, Muntenia și Transilvania, puse pe gânduri pe Austriaci iar prefăcându-și nu și dădeau rând cu urmărirea și înnașurarea «mişcării daco-române», susținută de așa numiții «Români tineri», ultranaționali și iperzelosii.

Această mișcare daco-română se manifestă în mod și mai accentuat la 1875, când Austro-Germanii din Cernăuți își puseseră în gând să «sărbătorească primul centenar dela răpirea Bucovinei, pe care ci în limbajul lor oficial o numiau o simplă dobândire: Erwerbungs».

Atunci fruntașii bucovineni luară hotărârea de a se abține în mod ostentativ dela acest «sabat desfrânt» precum îl numia Dim. Petrino în memorabilul său discurs rostit în numele Românilor bucovineni la mormântul lui Ghica-Vodă din Iași.

«Dați-mi voie și mie — zicea Petrino — ca Român din Bucovina și ca fost cetățean al Austriei, până în momentul umilitorului noi și rusinos pentru dânsa, când s'a hotărât serbarea seculară ce s'a celebrat în Cernăuți, în memoria zilei fatale, care a răpit Bucovina din brațele Moldovei, să rostesc și eu aici puține cuvinte, fiindcă voiu să depun lacrimile sârmanei Bucovine pe mormântul Domnului martir Grigore Ghica, care pentru dânsa și cu dânsa împreună a căzut, el în mâinile ucigașilor săi, ea sub jug străin.»

Din valca Colbului și până la malurile Nistrelui, de prin codrii munților Carpați, din trunchiul fiecărui brad care a fost martur al acestui secol de dezonoare; din fiecare lan ce produce pâinea de toate zilele și care-i adăpat de sudoarea unui popor subjugat; din fiecare izvor ce potolește setea și din fiecare biserică care adăpostește credința și primeste ofrandele creștinilor pe altarul său, mi de glasuri tope într'un singur tipăt de indignare, lovindu-se de mormintele eroilor noștri și repetate de un ecou secular, trece astăzi peste hotare, înfruntând păjurile înfipte în trupul Bucovinei, în urma unei convențiuni frauduloase și pătrund până la acest mormânt unde vă strig, că Bucovina este fiica Moldovei, că rănilile ei sunt rănilile voastre, că pruncii ce se nasc, cu întâia lor suflare, că moșnegii ce mor, cu ultimul lor suspin, învoacă viitorul și că sacrișelelor comis asupra unui Doma martir și a unei țări răpite își cere răsunarea sa...»

«Eu nu pot după acestea, să nu aplec aici în fața acestui mormânt, la patriotismul și la misiunea ce o are România liberă când își vede fii de-ai săi suferind, sub jug străin, insultele cele mai brutale și mai vătămătoare care pot fi pentru o națiune...»

«Cu atâtă mai mult m'am învâțat de a împlini această datorie, a inimii mele, deoarece pentru ca să o pot face, eram silit a mă deslipi de toate acele, ce în decursul unei vieți, devin

sacre inimii omenești, lăsând în urma mea o țară românească scumpă mie dela întâia bătăie de inimă, până la osemintele celor pe cari iam iubit.»

«După ce dar ci cei tari se bucură dincolo, noi cei slabi ne plângem dincoace, noi să ne dăm mâna pentru a ne întări și a grăbi timpul care este venit a schimba, într'un mod demn de numele ce purtăm, memoria Domnului martir Grigore Ghica cu cea și care va readuce Bucovina în brațele Moldovei.»

Cuvântarea aceasta sguđu adănc conștiințele românești din amorcele lor și întări credința într'un viitor mai bun. Manifestațiuni raționale de acest fel, în ajunul frământărilor politice din Balcani, își aveau oricum semnificația lor, iar guvernul austriac începu să-și dea seama de gravitatea situației și să avizeze la măsurile ce trebuiau luate pentru suprimarea lor. Vigilența organelor de siguranță se întăria mereu.

Încă în Octombrie 1876 guvernul austriac primi din Iași informațiunea că din inelul cercurilor naționaliste de acolo, refugiatul bucovinean D. Petrino ar fi redactat un manifest către Români din Ardeal și Bucovina, prin care aceștia erau chemați să ridice armele pentru «liberarea lor din robie», și pentru unirea acestor țări cu România. Guvernatorul Bucovinei Alesany primi instrucțiuni severe să împiedice răspândirea manifestului în Bucovina și să urmărească cu mare atențiune mișcarea daco-română de acolo.

La începutul anului 1877, Ministerul de interne din Viena primind informațiunea că mai mulți tineri din Ardeal au trecut în România pentru a forma acolo un corp de voluntari, ceru explicațiuni guvernului român. «Cum și cățiva indivizi din Cernăuți au făcut o asemenea încercare», zice raportul, se ceru guvernatorului Bucovinei să ia măsurile necesare pentru observarea tineretului și paza granițelor.

Dar cu toată rigoarea acestor măsuri, guvernul austriac n'a putut împiedeca tineretul bucovinean de a trece granița și a se înrola în armata română dela Dunăre.

Proclamarea independenței și ordinul de mobilizare a armatei române a trezit în Bucovina un entuziasm indescriabil. Neatârnată visată și propovăduită de D. Petrino contemporanilor săi, devenise o realitate. Ea însă trebuia asigurată prin sâmbie și sânge. Deaceia tineretul bucovinean se simți îndemnat de a contribui și dânsul la memorabila luptă pentru apărarea și asigurarea independenței.

În entuziasmul lor, mai mulți elevi din clasele superioare ale liceului din Cernăuți hotărâră să părăsască băncile școlii și să se strecoare peste graniță în România pentru a se angaja ca voluntari în armata română. În fruntea acestui grup de tineri se găsea Alexandru Giugivan, Ilie Gherghel, George Levescu, un nepot al mitropolitului Silvestru, Emilian Hndiei și Partenie Siretlian, care de curând a început să publice în «Junimea Literară» din Cernăuți, dojuasele sale amintiri din războiul pentru independență.

Un alt voluntar bucovinean, Constantin Popescu a fost unul dintre cei dintâi croiromâni căzuți pe câmpul de luptă pentru dobândirea independenței. Familia sa pretinde că sergentul Constantin Popescu ar fi fost primul soldat român căzut la Calafat și că în cinstea lui s'a ridicat monumentul de acolo.

Dar nici studenții români dela universitatea din Cernăuți nu se lăsară mai prejos. Organizați în societatea studentească «Arboroasa», ei lansară o listă de colectă pentru ajutorarea

tinerilor doritori de a se înrola în armata română. Și au contribuit la adunarea de fonduri pentru acest scop toți intelectuali Bucovinei din acea vreme. Reținem între alții numele lui Silvestru Morariu Andrieș, Alexandru Vasile, George Flondor, Nicolae Hormuzaki, Victor și Manolachi Stârcea, Iancu Zotta și alții.

Fondurile acestea au fost distribuite între voluntarii bucovineni, cari trecuseră frontiera pentru a se înrola în armata de operație, dintre cari cei mai cunoscuți erau Turcan, Mihăilescu, Beuca, Olariu, Popovici și Indocosi Alexandru Chibici Revneanul, care ca voluntar intră într'un regiment de roșiori și a luat parte la operațiunile militare din Bulgaria și a publicat amintirile sale în «Convorbiri Literare», sub titlul: *Din viața mea de voluntar*.

Dar nici femeile române din Bucovina nu se lăsară mai prejos. În dorința lor fierbinte de a contribui și dânsa la opera de asistență pentru soldații români, femeile bucovinene formară două comitete de ajutorare, unul la Cernăuți sub conducerea d-nei Natalia Hormuzachi și altul la Succava în frunte cu d-na Elena Popovici Logotheti. Și făceau parte din aceste comitete și multe femei din popor care se întreceau în râvna lor de a aduna: scamă și bandaje pentru «răniții noștri». Se cerea ca acestea să fie făcute din pânză curată, necrobalnă, de cânepă sau de in. Aplecate asupra pânzeturilor pe care le destrămu, doamnelor din societate și femeile din popor poate că nici nu-și dădeau seama că acțiunea lor de caritate simboliza destrămarea unui trecut de robie și urzirea firelor unui viitor de mândrie și libertate națională. Râvna aceasta a femeilor bucovinene merită laudă deosebită, când ne gândim că ele desvoltau acțiunea aceasta contra voinței guvernului austriac, care inițiasse în Bucovina o colectă pentru ajutorarea răniților turci!

În «Notițele sale despre Bucovina», Gheorghe Sion observă cu multă dreptate că Bucovinenii cu toate că se aflau sub stăpânirea străină, trăiau totuși cu «pulsătina noastră». «La sunetul trâmbițelor dela Plevna — zice Sion — mulți flăcăi din melagurile bucovinene au alergat a uși sângele lor cu al vitejilor noștri căzuți pe câmpul de bătălie.

STEMA LUI GRIGORE ALEXANDRU GHICA
DOMNUL MOLDOVEI 1849—1856
Cele șase lacrimi de pe stemă sunt puse în amintirea matriurului
lui Grigore Ghica Voevod din 1777

CRONICĂ

INSEMNĂRI

LITERATURA

VINTILĂ HORIA: Colectia Meșterul Manole (1941). CARTEA OMULUI S ÎN G U R.

Intâlnită prea adesea la poezii, în deosebi la poezii tineri. La aceștia din urmă el înseamnă însă și un stadiu al conștiinței, o condiție de înflorire a vocației. Centrismul natural al omului ei îl trăescu cu o intensă naivitate și refuz să niveleze experiența proprie punând-o în comparație cu aceea a condiției omenești generale, reducând astfel orgoliul la funcțiunea lui psihologică practică. La orice vârstă poetul fuge, am putea spune, de această nivelare care-i slăbește simțul plastic și fiziologic, propriu adică, al lumii. El își apără orgoliul ca pe un climat bun.

Este lesne de înțeles de ce, la poezii tineri, această atitudine de viață care este și o atitudine de poezie ia forme adesea atât de disproporționate și pentru ochiul vulgar, chiar comice. Firește atitudinii acestea îi este intrinsecă imaturitatea, mai ales în unele forme ale ei pe care, în poezia noastră tânără le întâlnim foarte adesea. Ispitiți de versul lui Esenin: «O, voi părinții mei țărani, dacă ați ști că fiul vostru e azi cel mai mare poet al Rusiei», cântiva din poezii noastre vorbesc de la primele strofe scrise despre valoarea lor meșanică, despre intenția lor de-a schimba fața lumii, etc.

Adesea însă tocmai din această rădăcină de imaturitate, care dă naștere la frământări lăuntrice, se filtrează cianul și se hrănesc imaginile poemelor. Dacă în educație orgoliul natural produs al tânărului trebuie combătut și stărpit, în poezie el e o realitate psihologică necesară. Vom mai adăuga că de multe ori această atitudine își depășește rolul său funcțional în poezie, și din atitudine de generare a poeziei se schimbă în atitudine de cunoaștere sau chiar de viață socială, confundându-se astfel planurile ei.

D. Vintilă Horia tipărește un nou volum de poeme (după «Procesiuni» și «Cetatea cu duhuri»). Această culegere apare, ca și cele din urmă, în colecția «Meșterul Manole» îngrijită de revista cu același nume, redactată de o mână de tineri, poeți și esești care se remarcă printr-o supraveghere laudabilă a producțiilor lor. Deși de o orientare comună precizată a acestui grup și a revistei nu se poate vorbi, «Meșterul Manole» a avut delă început aceea ce se numește în mod obișnuit o ținută, adică o conștiință proprie.

Intitulată *Cartea omului singur*, culegerea d-lui Vintilă Horia adună la un loc un număr însemnat de poezii scrijite pe ritmuri sigure și spontane, în care fermității aceluși orgoliu specific de care vorbim sunt caracteristici. Nu totdeauna materia de orgoliu este aceea, naturală, primitivă, dialectică de care vorbim. Ea se unește cu un orgoliu reflex, de tip dannunzian, senzual și conștient, sonor și chiar heroic (vezi cele două poeme închinată «Infantei Rosaura» și «sorei sale Ioana») care face uneori cauză comună cu spiritul natural de atitudine al vârstei sale. Intreg conținutul poemelor sale este trecut cu fruntea plecată, pe sub furcile caudine ale acestei atitudini de orgoliu care se depășește astfel pe sine dar care face în același timp, din poemul sale tot atâtea teme date ale unui examen de poezie pe care și-l impune cu un nou volum.

Atitudine sa nu ajunge la tema eroică și se oprește la punctul său introspectiv cel mai de sus, la o auto-contemplare a singurătății proprii. Iată această stare exprimată în două remarcabile terține din bucata intitulată «Divina Tragedie»:

*Poeme vechi? Ce pasări încete,
Și ce departe ritmul lor coboară?
Parcă'm trăit cu visele legate*

*Și parcă astăzi pentru năvia oară
Pot scrie pe răbojul meu de om:
Singurătatea nu mă mai doboară.*

Din acest cerc în care nimeni la urma urmei nu respiră bine, poetul încearcă să iasă printr-o adăncire a subiectului său, a lumii sale sufletești. Când vrea această adăncire, el o traduce în termenii de cunoaștere reflexă. Ci el caută calea formală. Sunt bucăți, firește, cum este «O arie tristă», care dovedesc o îmbinare de calitate ce nu poate să nu atragă atenția oricui asupra mijloacelor pure ale poetului. Această bucată o socotesc cea mai bună din întreg volumul:

*O arie tristă timpul meu trecu
Pe lângă aripi ca un vânt ușure,
Iubita mea, mirarea-mi prinză și tu
În ochii clari cu tonuri de pădure.*

*A fost un vânt și totuși stăm în el
Ca n'apele lui Heraclit o umbră.
Ne leagă 'n veci același trist înel
Și ne 'ncovoaine-aceeași griji sumbră.*

*Cum cade seara peste amândoi
Și soarele cum cade 'n rostul lui
Cuvând iubitom vom cădea și noi
În înscărarea nefsărșitului.*

*Atuncea, vântul care azi ne bate
Se va nemi probabil vesnicie
Căci totul poartă numele schimbate
În inifinita asta comedie.*

Uncoeri D. Vintilă Horia atinge, fără îndoielă, o tonalitate contemplativă gravă și sonoră ca în «Cântecul nedumeririi»:

*«O vom afla atuncea când oboșiți de cale
Vom întreba sfârșitul de ce n-a început,
Iar când nemărginirea ne va sui pe scut
Vom lepăda trecutul ca praful din sandale».*

În această tonalitate poetul strecoară uncoeri speculații de imagini și concept interesante. În «Vals trist Nr. 2» spune:

«Și pasări mari sburau în paranteză».

Înșăș sensualitatea caută, spre a se exprima, tipare între anatomic și solemn, care dovedesc o atitudine lucidă și formală în care undă voluptății nu s'a strecurat încă. («Alba chee a poemei»). Acolo unde fondul senzual se desvăleu totuși, nu găsim dimpotrivă nici o indicație anatomică și nici o solemnitate de evocare.

În bucata «Obsesie», atât de remarcabilă în cuprinsul culegerii — toamna, amanta poetilor, este ingenios și sensual desfigurată:

*«Bătrânul Pan stă rezemat cu mâna
De-un fug pleșug în care toamna cântă.
Și-ar drege năul, dar îl înspăimântă
Femeia despletită și bătrână».*

*Oftează lung și pleacă 'n depărtare.
În urmă-i cântecul a stat de-odată,
Iar depe-o creangă tristă și uscată
Li zvârle toamna frunze pe cărare».*

*Peste-un izvor s'a aplecat să bea.
Li tremura de sete mâna plină.
Dar din oglindă i-a rânjit haină
Bătrâna toamnă care-l aștepta».*

Ca și în poezia «Arie tristă», în «Obsesie» se pot vedea mijloace ritmice sigure și strofe neșovăitoare. În cea mai mare parte a bucăților volumului, luate fiecare în întregul ei, Vintilă Horia nu izbutese, să depășească nivelul psihologic al poeziei. Sigiliul ritmului prinde în ceara roșie a materiei pe care nu le poate mola, să dea astfel o figură completă, (care merită atunci numele de poem), ci le sfărâmă sau le siluește spre a nu ieși măcar din circumscripția limitativă a unui ritm cantitativ sau sonor.

Dragoș Urânceanu

ARTE PLASTICE

ARDELENII ÎN SALONUL OFICIAL. Este an răsădit o problemă esențială care privește direct viitorul artei plastice românești.

Prima impresie pe care o are vizitatorul Salonului Oficial este al unei expoziții în care artiștii nu s'antrenat de niciun ideal, de nici o viziune de dincolo de realitatea imediată, pe care o reproduc cu o silinție și cu o monotonie de mezialianță între un clasicism desuet și un impresionism de import.

Simți împede, că problematica marci creației de artă este în afară de preocupările acestora. Toti, în afară de câteva excepții, merg pe-o linie de comoditate burgheză, promovând o artă care n'are nimic comun cu adevărata creație, pornită din marea întrebare în fața eternelor nedumeriri ale artei.

În afară de peisajele lui Ion Juculescu, de al lui Aurel Cîmpa, de lucrările lui George Dăncuș, de-un peisaj al lui A. Vușcă, de compozițiile lui N. Brana și de alte câteva lucrări ale unor artiști tineri sau consacrați, Salonul Oficial nu-ți oferă decât o searbădă privilegiate de pictură, în care nu s'a pus nici cel puțin interesul unei atente compoziții sau probleme de culoare.

Sculptura este aceeași pe care o știm de câțiva ani. Portretul M. S. Regelui Mihai I. al lui G. Popovici, lucrările lui Corneliu Medrea și câteva fragmente sau piese izolate, nu drea și câteva fragmente sau piese izolate, nu pot convinge că'n sculptura românească există prezentă a problemă demnă de luat în seamă.

Niciodată n'a putut un Salon Oficial, indiferent la țara în care a avut loc, să definească realitatea plastică a unei națiuni. Este chiar în structura intimă a Salonului o deficiență fundamentală. Abținerea de-a expune la Salon, au intrat în concepția unor artiști mari și-a altora mai mici, ca o atitudine de demnitate ce se impune celor ce vor să crească independenți, în afară de orice graniță, mai mult sau mai puțin oficială.

Desigur, că dacă juriul ar fi selecționat lucrările doar după criteriul valoric, în Salon n'ar fi intrat nici un sfert din lucrări. În fața unei astfel de situații, Salonul Oficial nu putea apare decât așa cum îl vedem astăzi.

Contribuția artiștilor plastici ardeleni la Salon, întotdeauna a fost sporadică și oarecum forțată. N'au crezut în puterea de promovare a Salonului, mai ales, după câteva refuzuri intr'adever supărătoare, petrecute cu mai bine de zece ani în urmă.

De atunci artiștii plastici ardeleni au rămas în Clujul lor, cu expozițiile personale sau colective, îndrăznind doar în locul tinereții să coboare în București cu vreo expoziție personală.

Când a fost în schimb vorba de Salonul «Astrei» din toamna anului 1939, nici unul n'a lipsit. Salonul s'a prezentat solemn și sever, ceva din firea ardelenului intransigent se strecurase ca un duh printr-o pânză expoziției. Succesul a fost neașteptat, mai ales pentru ardelenii strănsi la vernisaj, ca la niciun Salon Oficial. Fusesse ocazia unei verificări a potențialului plastic ardelen, Revizuirea a pus în lumină valori autentice românești și tendințe serioase către o purificare a influențelor străine și o integrare într-o problematică pornită din cea mai intimă esență românească.

În actualul Salon Oficial, în afară de tinerii Prefeța și Olteanu, expun picturi Brana, Cîmpa și Bilțiu-Dăncuș. Lipsesc însă artiști care ar fi putut înviora atmosfera Salonului, nu-l printre ei nici Catul Bogdan, nici Romul Lădea, nici Eugen Găscă, nici Uliasiu, nici Ion Pop și nici alții pe care i-am fi dorit prezenți pe panourile pline de preocupări prea puțin artistice.

O participare în grup a artiștilor ardeleni, în acest Salon Oficial, ar fi prilejuit, pe lângă o manifestare de căldă căutare a unui cămin frățesc și-o afirmare a unei problematici de artă autentic românească.

Ar fi adus în Salonul-Oficial o seriozitate și-o încredere în destinul revelator al artei, ca forță de exprimare al unui crez în autenticitatea culturii noastre formale.

Și sobrietatea lor, expresivitatea lor severă de disciplină coborâtă din ordinea ardelenă ar fi impus ca un manifest de dărzenie românească, îmbrăcată în forme și color.

U. Beneș

ziți îndeosebi de principii formaliste, mai dănuie și astăzi. Întâmplările cari au venit peste capul nostru n'au izbutit să trezească artiștii din visul frumosului pur. Subiectele au rămas, aceleași: naturi moarte, peisajii construite în atelier, autoportrete, pieroși și flori.

Este moment, credem, ca artiștii să se întoarcă spre compoziție. Trebuie reluat acel drum deschis acum câteva decenii, de înaintași ca Sabin Pop, I. T. Sion, Ștefan Dumitrescu și alți câțiva, în opera cărora au prins contur cele mai adânci aspecte ale vieții românești. Compoziția este genul care se supune cu ușurință problemelor vitale ale unei colectivități. E drept că acest gen pretinde o largă cunoaștere a elementelor de construcție, dar credem că artiștii români sunt deja familiarizați cu această condiție. Acest fapt reese cu prisosință din actuala expoziție și în aceeași măsură din activitatea dovedită în expozițiile sezonului în curs. Îndeosebi, problema culorii a devenit familiară și celor mai tineri dintre artiști.

Deasemenea în sculptură, artă despre care se știe că are o evoluție mai înceată se poate constata că problema formei este desăvârșită cu multă seriozitate. Un mare număr de artiști tineri au prezentat lucrări de reale calități formale. Dar și în sculptură suntem nevoiți să constatăm că preocupările nu depășesc cadrele mici ale stilului. Sunt foarte multe studii de cap, dar prea puține încercări de compoziții.

Printre acestea subliniem: basorelieful cu «Țărani la plug» al domnului Ion Jalea, laureatului premiului național pe anul 1941. D-l Ion Jalea este al doilea sculptor român care s'a făcut vrednic de această cinstire. Personalitatea artistului se află de acum în pragul celei mai depline maturități. Opera sa privită în perspective istorice s'a alimentat și a crescut în cea mai strânsă legătură de credință cu aspirațiile culturale românești. Operele expuse cu acest prilej oferă vizitatorilor încă o posibilitate de a lua contact cu perspectivele largi în care s'a exprimat talentul său.

Vecin de orizonturi și preocupări domnul Corneliu Medrea, expune trei lucrări foarte unitare ca viziune. O anumită ingenuitate exprimată în mișcări reținute, decența excesivă a atitudinilor dar operci acestui sculptor aerul distinct al poeziei.

O compoziție de mari însușiri tehnice este relieful d-lui C. Nistor «Cavalerii apocalipsului», o operă care în fond reprezintă o victorie sau un drum spre victorie foarte bogată în rezonanțe de acțiune războinică. Dl. C. Nistor are neîndoiește darul evocării epice și credem că talentul d-sale, îndemnat spre acest drum, poate deveni fructuos în realizări.

Tot o compoziție prezintă și dl. Băeșan Ștefan, dar încă neorientat deplin asupra condițiilor de exprimare a unei idei.

Dl. Bilan Gheorghe prezintă un «Sfarmă piatră» care păstrează încă semnele didactice proprii Academiei din București, unde nu de mult artistul și-a terminat studiile.

Dl. Boris Caragea, o «Maternitate» prezentată în schiță și o «Femeie cu chitară», lucrări care redate în mare vor prilejul artistului un câmp de activitate, de ale cărei rezultate nu ne îndoiim.

Compoziția d-rei Zoe Băicoianu «Maternitate», cu toate calitățile de compunere e necesară. E de reținut totuși spiritul de seriozitate în care caută diferitele aspecte ale unei probleme.

D-na Puși Georgescu Medrea a expus două compoziții și un portret care definesc încă odată spiritul d-sale de adaptare la stiluri străine. Credem că a dovedit îndeajuns că are temperament artistic pentru a avea curajul unei atitudini personale. Lucrările prezentate, deși cu reale calități de formă și viziune, sunt simple variante ale stilului pe care l-a făcut cunoscut moestrul Medrea.

Dintre aceia cari au prezentat portrete, se distinge în mod deosebit dl. Ion Popovici. Este pentru întâia oară că un artist român tratează portretul unui rege, cu independență și curajul unei atitudini sincere. În stil, dl. Ion Popovici se pare că a cedat locul unei forme mai reci, dar cu atât mai stăpânită. Cenzura critică a artistului e prezentă peste tot, fapt care dovedește suplețea temperamentală a d-lui Popovici.

Dl. Ion Irimescu prezintă două portrete, dintre care acela în bronz prin spontaneitatea modelajului, prin expresia largă a figurii, atrage atenția vizitatorilor. Dl. Irimescu dovedește încă odată că este pe drumul realizărilor.

Dl. Corneliu Themi, membru de mai mulți ani în juriu, expune un «Autoportret», tratat impresionist și cu efecte de suprafață, care nu substituie cătuși de puțin spiritul de analiză, dovedit cu alte prilejuri.

Două portrete care ies din comun, prin calități de formă și sensibilitate sunt acelea semnate de dl. Ion Jiga. Aceste lucrări sunt mărturie că dl. Jiga este stăpân pe elementele de construcție.

Portretul trimis de d-na Mihaela Petrașcu ocupă un loc aparte. Credem fără nici o rezervă, că în genul portretului este neîntrecută această operă. Sub degetele artei marmora primește transfigurări de mari înălțimi.

D-l Constantin Fărâmbă expune tot un portret. Sobru, măsurat, așa cum îl știm pe acest artist, izbuteste și de astă dată să închege o operă de reală valoare.

Dintre lucrările artiștilor tineri, portretul trimis de dl. George Theodorescu, poartă semnele evidente ale unei orientări serioase și în același timp ale unei înclinări spre îndrăznele de stil, pe care dacă va ști să le rezolve, își va crea un loc aparte în plastica românească.

prilejul acestui salon de a demonstra publicului că nu toți cei care încearcă izbutesc. (Credem de cuviință să prevenim vizitatorii de acest criteriu).

ION ULASIU

POEZII ȘI PATRIA.

Nu știu în ce măsură, imaginea Patriei noastre cu contururi sărcăite de armonie face să vibreze pe omul comun. El se va mărgini la constatarea și la proteste căldute, va aluncea într'un dețetism minor și-și va face poate un sumar și indulgent proces de conștiință.

Dar pământul acestei țări urcă în câțiva aleși poruncile lui eterne, auzite numai de ei; ca un sânge cald le va învălii inima și-i va face crainicii nemuririi ei în lume. Acum când săbiile stau în teacă, singurul purtător de sabie este poetul. Sabia lui e înaltă cât cerul românesc și se arcește luminosă între cele două râuri cu ape triste, dela răsărit și apus: sabia spiritului său învăpăiat!

Cine va ridica în fața lumii românești vechile steaguri, va da o strălucire nouă stelelor uitate, iar din vechi pagini de cronică va infirpa visul de aur și înmurrile pline de putere ale acelora care au fost cândva nebuni pentru România.

Așa vei învăța, neam al meu, că în ceasuri apăsate de peceata neagră a blestemului să te întorci cu fața spre cântăreții tăi, să le ascuți solia care vine de peste vremi căci în ei se înviorăză speranțele tale oboșite ca niște paseri în sbor spre un sud luminos. Atâtea timp cât ei poartă în inima lor, imaginea ta neștirbită de întâmplări orbe să nu te temi! Dumnezeu te poate pedepsi și încerca, își poate întoarce fața de către tine dar ei te vor iubi cu mai multă patimă iar cerul nu poate să te uite atunci când îngerii săi pe pământ îngenunche și mărturisesc pentru tine.

Reproducem poezia *Frunză neagră*, a poetului N. I. Herescu, ca pe o rugă curată care, în ritmurii autohtone sugestive, mărturisesc pentru neamul românesc împărțirea durerilor lui și credința mântuitoare.

*Frunză, frunzuliță neagră a durerii,
Șofleșce obrazii, se usucă merii,
Omul fuge, norul crește, piere vrabia,
Și pustiul se întinde 'n Basarabia.*

*Sufletul e parcă bolnav de podagră:
Unde s'au dus cătecele, frunză neagră?
Unde s'au dus dorurile, neagră frunză?
Unde s'au dus visurile să s'ascunză?*

*Frunză, frunzuliță neagră și amară,
Fîndcă e frumoasă suferei o țară,
Fîndcă are șesuri dulci și râuri line
O poștiră iar violențele jivine...*

*Bieții Moldovenii noștri, frunză neagră,
Gem și-asteaptă, din Hotin la Marea Neagră,
Gem, că prea mult chin au adunat prin timp,
Frunză, frunzuliță neagră, cu trei ghimpi.*

*Dară tu, din întunerec și din noimă,
Zi-ne-o doină, frunzuliță, zi-ne-o doină,
Zii-i, să se 'njoare până 'n Nistru zarea,
Să nu li se pară lungă așteptarea.*

*Uiersul știe, uiersul știe, neagră frunză,
Peste dealuri, peste ape să pătrunză,
Și 'ntr'o zi pe urma lui va merge sabia,
Către Basarabia, către Basarabia!*

IN TRO DUMINICA DE AUGUST.

Fenomen rar înălțat la noi, unde fiecare se crede obligat la opinie separată, cartea domnului Eugen Balan a întrunit sufragiile unanime ale criticii literare. Noi vom însemna aici câteva reflexii fără pretenția de a acoperi și explica în întregime cartea: notele unui cititor fericit de a fi descoperit în mulțimea de cărți noi, una care poate ușor înfrunta traducerea din alte literaturi spre care sobnismul unei părți din cititorii noștri se îndreaptă aproape exclusiv. Ceace voim a semnala aici și facem acest lucru cu o adâncă bucurie, este succesul unei cărți românești cu substanță net autohtonă.

Nimic nu poartă marcă de import. Cu toată predilecția pentru amănunt, liniile mari, filmul povestirii rămâne unitar; un pretext neînsesmat căzut sub lentila măritoare a observatorului este cioplit în fețe limpezi ca un minuscule diamant. Numeroase fragmente au grația și poezia unui poem în proză. Dialogul, piatra de încercare a tuturor, în această carte e sprinten, viu și firesc, constituind unul din meritele de seamă ale romanului. Un humor de bună calitate alternează cu străvezii pânze de vis, întrunind fericit în aceeași persoană pe povestitor și poet. Dintre personajii, cel mai sigur conturat mai apropiat cititorului e Mitu. Personaj autohton cu curusuri atât de contradictorii. E în această carte, un joc grațios ce evidențiază siguranța mijloacelor și o uimitoare putere de a ridica la un nivel artistic orice amănunt asupra cărui atenția sa se oprește.

În concluzie: cartea domnului Eugen Balan e un semn bun. — Cunoaștere a limitelor, humor, poezie discretă aplicate asupra unui episod întâmplat undeva într'un oraș de provincie reștesc să-l transfigureze până la valoarea prestigioasă a artei. Un debut fericit și promițător.

GHEORGHE I. DE FERENCZY.

Publicist de o valoare recunoscută, fondatorul revistei «Kimondom» (o spun răspicat), azi Transilvania, duce de aproape un deceniu o luptă, care, înteste la triumful adevărului. E un caz rar și trebuie apreciat la valoarea adevărată. Limbajul domnului Ferenczy e cam acesta: decât o catastrofă inevitabilă pe căile aventuroase ale morilor de vânt mai bine o retrageri în matca bunului simț. Atitudinea singulară a domnului Ferenczy nu va convinge pe acei cărora se adresează. Cunoaștem noi argumentele la cari ei sunt veniți! Noi din parte-ne nu ne-am îndoit niciodată de dreptatea noastră. Atunci? Lupta publicistului maghiar pentru dreptatea cauzei românești rămâne un prețios omagiu adus adevărului iar spectatorilor acestei lungi controverse le va oferi un nou motiv de reflexiune.

MĂRTURIILE RÂNDURILE DE MAI ITALIENE PRIVITOARE LA ROMÂNII.

Rândurile de mai jos se află în cartea cosmografului italian, Lorenzo Anania din Taver-na — un mic orșel din Calabria — care a trăit în sec. al XVI-lea și a cărui operă

poartă titlul «La Universal Fabrica del Mondo dell'Eccell. M. Lorenzo Anania della città di Taverna Cosmografo, et Teologo Dove s'ha piena notizia Dei Costumi, Leggi, Città, Fiumi, Monti, Provincie, & Popoli del Mondo. Con l'autorità dei Superiori. In Napoli Appresso Giuseppe Cacchi dell'Aquila. M. D. LXXIII».

După ce descrie drumul pe care l-a străbătut în Tara Românească și Moldova, Lorenzo Anania aduce următoarele mărturii despre Români:

«Sunt foarte nestatornici și disprețuitori, cu o limbă care dovedește originea lor a fi latină curată; mult rășoinici, mergând toți pe cai. Zărora li despice nările; deaceea suportă, oricât ar fi de greu, o zi întreagă fără a se obosi; Poartă ca steag un cap de bou împodobit cu o coroană, cu o lance și o stea deasupra».

Citirea de mai sus ne-a fost relatată de amabilitatea și delicata atenție a D-lui Dr. Baron Filippo De Nobili Directorul Bibliotecii Municipale din Catanzaro (Calabria), un harnic cercetător al trecutului provinciei sale natale. Pentru motivul ca: «Acesta Calabrie a mea să nu rămână absentă la tributul de omagiu adus după merit Valachilor de către alte regiuni ale Italiei», — gest pentru care-i suntem sincer recunoscători.

Engenia Chișca

PACEA EUROPĂȘCĂ.

În articolul «Sud-europäische Raumgedanken» din revista «Geopolitik» (an XVIII, Nr. 4, Aprilie 1941) se spune că schimbările structurii spațiului (Raumstruktur) european, nu sunt încă definitive din punct de vedere formal. Pacea va fi încheiată deabia după victorie.

Aceste simple constatări nu exclud două aspecte diferite ale «Europei viitoare». Pe de o parte, pacea ar confirma și punctul de vedere formal dând schimbărilor de până acum un caracter definitiv, ceace totuși nu le împiedică să fie încă provizorii. Situația aceasta de provizorat se și apropie de adevăr fiindcă se spune că pacea va fi făcută pe alte baze decât cele de până acum. Un lucru mai este sigur, că în debateră problema celor se vor pune la masa verde, — probleme ce se vor hotărî viitoare granițe, — realitățile vii, palpabile, omogene și puternice sunt cele mai bune puncte de sprijin. O grupare etnică de completă majoritate și adânc legată de pământul pe care îl muncește a constituit totdeauna și va forma și acum cea mai mare realitate. — Aceasta este și singura bază dela care se poate porni credem, la considerarea problemei. Principii de altă natură, ca de exemplu, pretențiuni la înțaietate istorică, la suprematie, nici n'ar trebui să fie amintite fiind în contrast cu principiile național-socialiste, pentru care nu există decât un singur tel: salvarea etnicului.

Caius Jiga

ILIRII ȘI FORMAREA POPULULUI ROMÂNESC.

Din articolul domnului Raftu Dulpescu publicat în «Cetatea Moldovei» No. 8 dela 1 Mai 1941, reținem câteva fragmente privitoare la formarea popoului nostru.

«Ilirii locuiau toate țările ce se întind între Dacia și Italia și anume: fosta Jugoslavie, Albania, Ungaria și o însemnată parte din Austria. Deasemenea, neamurile ilirice au trecut Marea Adriatică și granițele Italiei, stabilindu-se în mase compacte în regiunile dela răsărit de Apenini, precum în Istria, în Veneto și Apulia».

«Trăind pe o arie atât de răspândită și de un caracter geografic foarte variat, Ilirii se împărțeau în neamurile populații autonome; care n'au putut ajunge niciodată la realizarea unor unități politice importante».

«Romanii sunt singurii cucetorii cari au reușit să pătrundă profund și definitiv în inima Iliriei. Cu biruința lor se termină existența neamurilor ilirice».

«Dominația romană se întinde de la Adriatică până la Dunăre. Curând, în centrul Europei și în Peninsula Balcanică nu mai existau decât provincii romane; cele mai vechi din aceste provincii și cele în care Romanii s'au stabilit mai intens erau fostele țări ilirice... Cu timpul s'a format un focar intens de romanism, cu particularități locale ilirice, care s'au răspândit asupra tuturor regiunilor danubiene, ducând la crearea de fapt a unei imense unități provinciale romane, numită Illyricum. Această unitate cuprindea, pe lângă provinciile foste ilirice ale Dalmației, Noștrii și Pannoniilor, provinciile traco-getice ale celor două Moesii, iar mai târziu și Dacia. Desnaționalizarea tuturor acestor provincii s'a făcut prin acțiunea puternică și durabilă a romanismului foștilor Iliri».

«Și acum încep să liăcrească începuturile naționalității noastre. Particularitățile locale ale romanismului iliro-danubian au ajuns cu timpul la formarea, în aceste ținuturi, a unui dialect special, care se vorbea deopotrivă în Dacia, în Balcani, în Alpii austriaci, ca și pe litoralul Adriaticii. Când la începutul erei creștine, imperiul a început să decadă sub amenințările barbare și provinciile să-și campete tot mai mult o existență autonomă, Romanii din Illyricum au devenit tot mai mult o nație romanică deosebită. Ei sunt primii Români care apar în istorie, născuți deodată pe o mare întindere, dela Adriatică la Carpați».

«Vitregia destinului a dus la o mare scădere a suprafeței de răspândire a nației române de odinioară. Invațiile barbare ale evului mediu au sfârșit prin a distruge imperiul roman și a desnaționaliza pe Români din Iliria și din Balcani. Nu le-am putut rezista cu deplină izbândă decât noi, Români din Dacia, singurii cari am înfruntat ncazurile a două milenii, ajungând azi la o energică afirmare politică și culturală. Din Români de la Sud de Dunăre n'au mai rămas decât cele câteva mii de Rumeri din Istria și cele câteva sute de mii de Aromâni din Macedonia și din Albania».

«Pe Ilirii de altădată trebuie să-i căutăm în acești răzleți Români scăpați de slavizare, apoi în masa variată a Iugoslavilor, care în cea mai mare parte sunt foștii Iliri-Români slavizați, și în sfârșit în poporul Albaniezilor, Iliri amestecați cu elemente trace, cari, izolați într'un colț muntos, al Iliriei, n'au putut fi romanizați pe deplin și au scăpat și de slavizare».

«Biologic, noi Români din Dacia, frați buni întru romanism cu Rumerii și cu Aromânii, suntem în primul rând Daci. Rasa noastră e, firește, covârșitor tragică. Totuși Ilirii ne sunt bunii strămoși, tot atât de buni ca și Dacii, fiindcă dela ei ne vine principalul nostru caracter etnic: romanismul. Latinitatea noastră nu e direct italiană, precum se crede greșit în genere, ci ne-am însușit-o numai după ce

fost filtrată prin ființa etnică a Ilirilor. Spre deosebire de toate graiurile romane, limba noastră are particularități ce nu-și pot găsi explicația decât în Iliria. De asemenea nenumărate elemente din folclorul nostru își rădăcinează așezarea în provinciile iliro-romane de altădată.

«A deduce de aici, precum face, în mod pripit, unii cercetători și cu rea credință unii propagandiști politici de peste hotare, că nația română s'a născut numai în Sudul Dunării și că de acolo a venit în teritoriul de azi al României abia în vremuri recente, este una din cele mai grave erori de istorie.

«Cheia originilor noastre e mai simplă: ea constă în asimilarea și răspândirea romanismului în Balcani și în Dacia de către Ilirii romanizate, de către Ilirii aceia, cari în veacul al IV-lea creștin constituiau elementul cel mai credincios Romei din tot imperiul. Se știe că într-o vreme decisivă pentru soarta civilizației romane, când Roma și Italia începuseră să devie numai amintiri. În epoca lui Dioclețian și a succesorilor săi, ochii lumii erau ațintiți spre mealegrile Iliriei. Atunci s'au rădăcit și-a pus în serviciul ideii romane, toate însușirile sale excepționale de energie și de conservatism».

O. C. T.

S A T U L In literatura noastră circula o imagine a satului românesc dureros de falsă. E în această imagine o dulcagărie idilică, un romantism demodat, cari sunt atât de departe de realitățile aspre ce trebuesc luate imediat în studiu și vindicate. Mă gândesc cu durere pentru omenii politici români de ieri. Vișniunea lor săracă de orizont, absența unei pasiuni creatoare îi vor condamna la dispreț în veștii veștile. Au cutreerat această țară dela un capăt la altul cerându-i sutragiile pentru demnități care îi depășeau; cu ce concluzii s'au întors la posturile de comandă acești comedenți? Am vrea să vedem un plan metodic alcătuit după necesități regionale și o mobilizare a tuturor energiilor dela prefect până la ultimul agent al statului într-o cruciadă pentru ridicarea satului. Statul are nevoie de cadre sănătoase pentru a fi pus solid pe picioare. Un țăran sănătos luminat și înstărit va da aceste cadre cu prisosință. A venit vremea să ne întoarcem la studiu și la execuție mediatică și radicală.

Indrăzneala e cea mai bună carte de vizită a omului de stat.

Ion Bălan

POSIBILITATEA Pentru inaugurarea **E V A DĂ R I I** D I N unei cronici care să **I N S U L A R** urmărească la intervale regulate evoluția unui fenomen complex și dificil, așa cum este fenomenul literar englez, e necesar un bitanș și o deschidere de perspective. De sigur, sub semnul armelor, literatura popoarelor a cunoscut totdeauna răzgul panice și al consecințelor neașteptate, și poporul mării tradiții nu va fi privat de schimbările acestea. Ne vom sili totuși orizontul posibil pentru noua literatură engleză, pe temelii datelor ce ne sunt la îndemână.

Ultimul deceniu literar s'a scos în Anglia cu o inexplicabilă ceață generală a săvârșirii între arta individuală și arta nivelului comun și a tradiției. Toate filioanele cu adânci rădăcini în opera secolilor engleze, plecând dela linii continue (Shelley, Keats, Swinburne), sau dela individualități (Blake, Wordsworth), au găsit în contemporaneitate reprezentanți minori, sau prea puțin dotați ca să se opună numelor singulare, fără scară istorică. Era, oricum, aportul Insulei Britanice la criza literară europeană după 1933.

Literatura de castă a inteligenței, literatura conflictelor metafizice, ajunsă prin imitație la un cerc închis de perspective a fost urmare a primei soluzii. O oboseală inerentă și o desrădăcinare nega principiar orice cale a evadării din formele supuse ciclului morții. Literatura engleză a fost surprinsă de război în apoteoză după care nu mai urma nimic. Pentru intelectualul-artist al anilor din urmă, Anglia a oferit pieței literare europene, după Shaw, pe Ch. Morgan și pe eroul inteligenței, Aldous Huxley.

Suprafața câtorva nume întâmpina pe insulă orice faimă a unor alte soluzii, din afară sau dinăuntru. Războiul a deslășuit odinioară ruperea de „înainte”; de data aceasta, marile statui se clatină din nou. Se ivesc posibilități noi. Intemeiați pe acestea, putem vorbi despre literatura valabilă „după”, despre căile spre care tendințe latente, sau sgomotoase, împing fenomenul literar englez, după normele nedesemnate ale istoriei acestuia, bogată în explozii de vitalitate.

Ipotezele noastre vor întârzia, după însemnătate, asupra fiecăreia.

O primă cale ar fi observarea atentă a literaturii sociale și universitare dotată cu o tinerie robustă și reprezentată larg în toate clasele populare. Organizațiile muncitorești și asociațiile universitare colaborează, într-o contaminare de tendințe, bazată pe evoluția intelectuală firească a claselor sociale inferioare. Starea de război adăogă acestei inteligențe de ajutor reciproc (muncă-culturală) cadrul neobisnuit care să grăbească fuziunea: Anglia tânără renunță la cultura de blazon. Numărul scriitorilor fără titluri nobiliare, sau titluri de bană, s'a ridicat considerabil, constituind o vigoasă rezervă pentru o literatură a viitorului.

Perspectivile unei societăți postbelice, în care munca să constituie fundamentul inițial, lasă să se întrevadă posibilitatea unei literaturi mai puțin rafinate, fără indoială, dar vindecată radical de viciul bătrâneții.

Opera unor: Ed. Carpenter, W. H. Auden, R. Aldington, E. Caudwell, în care literatura străbate drumurile noi, înprumând acestei prime ipoteze un însemnat grad de plauzibilitate.

Pe de altă parte, marile schimbări la care asistă acum spiritul colectiv britanic încurajează și canalizează în chip util **imprumaturile**. În această ordine intră influențele literaturilor străine (Franța, Statele-Unitate, Scandinavia, Rusia). Natural, e vorba de elemente dispersate. Sarcina poetului tânăr englez este polarizarea pe baze de afinitate a elementelor valabile și viabile din opera lui: Gide, Lewis, Wells, Knut Hamsun, Șolohov, atunci când această afinitate estetică se leagă de o identitate de înțelegere a gândului uman. Exemple suficiente ilustrează această întinerire prin influențe.

O ultimă cale încearcă literatura engleză în imprumutul din imperiu. Întorcerea razelor dăruite dominațiilor, spre home-ul insular, a fost fenomenul cel mai fireesc în ultima vreme. Exemplul lui Kipling (romancierul care a trăit misterul indian) și J. Conrad, marinarul, a fost urmat, după concepții diferite, de romancierii și poezii în căutarea peisajului sau

a omului de peste mări. Imensitatea orizontului descoperit face trecerea spre evadarea din insular a Englezului intoxicat de tradiții.

Fenomenul literar al **exotizării** are în veacul trecut un corespondent legat de numele marilor romantici. De data aceasta asistăm la întoarcerea unor elemente saxone, elaborate în Ionii, sub forma unei transfuzii necesare. Arthur Crippis și G. B. Miller, poezii peisajului sud-african, se alătură în literatura dominațiilor poezilor-călători englezi și poezilor indigeni, de cultură engleză, de pretutindeni.

Nu poate fi vorba de producțiile cu caracter pitoresc, sau de literatura pentru week-end. Poezia colonialului, vigoasă și vibrantă, ca și suflul lui solar și oceanic, se adăogă în chip firesc tezaurului insular, în progresul interior al spiritului britanic. Evadarea din sine în cadrul, totuși, al insulei, este această a treia soluție. Anii care vor veni își vor alege calea.

Mihnea Gheorghiu

C A R A C T E R U L Formula socratiană **ISTORIOGRAFIEI** de a te cunoaște pe tine însuși ca individ, trebue neapărat să se aplice și națiunii pentru a se cunoaște pe ea însăși. Această cunoaștere, sondare a ființei unui popor, o face istoriografia. Cercetarea istorică a destinului unei națiuni e nevoie să fie absolut obiectivă.

Istoriografia maghiară nu cunoaște acest principiu elementar. Ceeace caracterizează istoriografia vecinilor noștri dela Vest e cultivarea unui anumit spirit sectar, care tănuiește cu grijă anumite fapte și motive ale existențialității și dezvoltării poporului maghiar.

În lumina acestui sectarism interesat, istoria națiunii maghiare se confundă cu istoria claselor sociale privilegiate. Poate și fiindcă istoricii oficiali ai Ungariei, sunt ei înșiși în deosebire membrii acestor clase sociale.

E cert că aceste clase sociale — stăpâne absolute ale opiniei publice maghiare — au dat demnități și politicieni Ungariei și, în consecință, ele au stărnit și condus evenimentele. Un istoriograf obiectiv însă, nu poate nesocoti aportul uriaș pe care îl aduc în dezvoltarea unui popor clasele de jos. Istoriografia maghiară totuși nu amintește despre valoarea acestora nimic.

Istoria socială a Ungariei încă n'a fost scrisă de nimeni. Tineretului maghiar habar n'are despre rolul diverselor clase sociale în existența Ungariei. Și fără punerea în lumină a aportului tuturor claselor sociale ale națiunii, istoriografia oficială a Ungariei are un caracter sectar, fad și mincinos. Trăirimea și muncitorimea sunt, până azi, ostracizate istoriografic ungurești. Numai clasele aristocrate, conducătoare, sunt apreciate ca valori demne de laudă. Nu-i de mirare, așa dar, dacă istoria maghiară pare a fi apănagiu al claselor aristocrate, posesoare ale drepturilor politice.

Maghiarul adevărat, țăranul, mai stă încă în carantina obscurității, ținut departe de realitate și de semnificația sa istorică, așteptându-și istoriograful.

Pe linia credințelor lui Ady, marele poet al maghiarimii, credem și noi: numai când geniul țăranului ungar ar conduce destinele politice ale țării sale, numai atunci istoria modernă a Ungariei ar putea fi demnă de tradițiile arpadice. Dar până când soarta Ungariei se rezimă pe moștenirile politice de influență străină și esență feudală ale împăratului Ștefan, creștinilor semintilor ungarice, până atunci ele vor fi dictate de aristocrația altoită cu sânge străin, interesată și opritoare a masei țărănești.

«Numai țăranul ungar a păstrat ceva din tradițiile lui Arpad» — scrie undeva Ady. «Țara aceasta astăzi nu-i Ungaria — continuă poetul, — numai atunci va fi, când va ajunge la cuvânt și la putere țăranul, când semețul țăran maghiar și mai mândrul muncitor maghiar, urmașul demn a lui Arpad, va strivi și grofi și episcopii».

Când acest țăran maghiar, amintit de Ady, va fi prin urmare pilastru istoriei ungurești, atunci fără îndoială multe se vor schimba în țara pustiie decorată cu mirajurile zărilor doritoare și se va schimba, desigur, și caracterul tendențios al istoriografiei maghiare de până acum.

Costa Cerei

SILVIO GUARNERI Domnul Silvio Guarnieri a publicat un studiu despre Pavel Dan, în marea revistă italiană trimestrială *Letteratura*, condusă de Alessandro Bonsanti.

Dl. Silvio Guarnieri este unul din scriitorii tineri italieni de vază. A publicat mai multe volume printre care «*Interpretazione di Machiavelli*» (Edizioni di Solaria, 1934). «*Lo spettatore appassionato*» (edizioni di Solaria 1934). «*Il costume letterario*» și «*Saggio su d'Annunzio*». (Fratelli Parenti editori Firenze, 1937). Serie la revistele moderne cele mai bune care apar în Italia și a publicat până acum mai multe articole și studii despre noi. Departe de a face numai operă informativă, oprindu-se la aspecte generale sau obișnuite ale vieții noastre sau ale literaturii române, dl. Silvio Guarnieri este unul din puținii străini care caută să pătrundă în adâncime temele pe care le alege, făcând aprecieri deopotrivă de originale pentru noi ca și pentru Italiani. Departe de orice spirit de propagandă, dl. Silvio Guarnieri se apropie de literatura noastră cu un ochiu atent și cercetător, căutându-i valorile și aducând contribuția sa inedită la definirea lor. Studiul despre Pavel Dan, scriitor «*le cărui dimensiuni abia acum încep să fie cunoscute cum trebue, este un exemplu în această privință. Ne gândim la modul exact și serios în care dl. Silvio Guarnieri distinge trăsăturile societății românești, burgheze sau țărănească, așa cum se oglindesc în opera lui Pavel Dan, și cum definește pe scurt poziția biografică a scriitorului român înăuntrul acestei societăți, lucruri mai dificile pentru un străin decât apreciere directă a valorii artistice, în care, deasemeni, dl. Silvio Guarnieri se arată a poseda vigoare de gândire, pătrundere și criterii elevate.*

Criteriile acestea, așa cum se întrevăd în articolele sale care apar în diferite reviste, înfățișează și înăuntrul criticii italiene o poziție nouă, afirmată în mod polemic încă din volumul «*Il costume letterario*» (Moravuri literare), care s'ar putea defini ca o reducere a punctului de vedere uman în cadrele dialectice, atât de subtile, și pe care dl. Silvio Guarnieri le posedă așa de bine, ale criticii literare și estetice italiene. Este semnificativ să amintim că scriitorul italian a debutat într'unul din cercurile moderniste cele mai tipice și remarcabile din Italia, acela al grupului florentin din jurul revistei *Solaria*.

Opinia sa despre Pavel Dan este un omagiu meritat adus autorului lui «*Urcan bătrânul*».

Dragoș Vrâncăanu

ROMÂNII ÎN BANATUL OCCIDENTAL — Ultimul număr al revistei de afirmare românească «*Timocul*» aduce un prețios material privind pe Români din Jugoslavia — Români aceia asupra cărora o politică de compromisuri ne învâta să păstrăm o dureroasă tăcere.

Desprindem din documentul studiul al domnului Dr. Nicolae M. Popb, despre Români din Banatul Occidental, câteva pasagii edificatoare:

«În ordinea nouă pe care Puterile Axei o plămădesc Europii, statele mozaic au soarta pecețuită. *Cehoslovacia*, acea creație hibridă a Societății Națiunilor, s'a redus la realitățile etnice din care era fărâșită: protectoratul ceh și republica slovacă. Al doilea stat mozaic, *Jugoslavia*, s'a prăbușit prin propria sa voie, desfacându-se în elementele componente: Croația, Muntenegru, Dalmația, Macedonia etc. Numai printr'un sentiment de decență a unui vecin cavaler, România n'a revendicat în cei 20 ani din urmă teritoriile ce i se cuveneau și cari fuseseră atribuite pe nedrept Jugoslaviei.

«Chiar după autori sărbi, vechimea Sărbilor în Banat nu e mai mare de sfârșitul secl. 15. *Cari* crede că primii coloni Sârbi au venit în Banat pe la 1481. Cu 20 ani mai înainte, țara lor căzuse sub Turci. Pe atunci Belgradul era încă cetate ungurească, iar la 1521 când Ungurii au pierdut-o, au cedat-o Turcilor. Câțiva ani mai târziu (1526), Banatul întreg, ca pașală al Timoșorei, trece sub Turci. Stăpânirea otomană durează 200 ani; ca reprimăntă prima epocă de infiltrare sârbească în Banat. Fîind aceiaș stăpânire pe ambele maluri ale Dunării — iar stăpânirea turcească, după instalare, era recunoscută ca îngăduitoare — era normal și ușor ca Sărbii să treacă Dunărea și să se așeze pe țărmul în Banatul bogat. Iată ce scrie în această privință un alt învățat sârb, *Jovan Erdeljanović*: Invasia turcească a fost pentru Sârbi o fericire, căci le-a dat ocazia să se așeze la nordul Dunării și să formeze o centură de protecție nucleului etnic din sud.

«Prin pacea dela Pojarevăt (1718), Austria intră în posesia Banatului. Statul catolic al Casei de Habsburg, care moștenea pe Turci, încearcă o politică asemănătoare cu a înaintașilor săi: pe *plan bisericesc*, lasă pe creștinii ortodocși ai Banatului: Sărbii, dar și Români, sub jurisdicția bisericii sârbești a Ipekului, transformată la începutul sec. 18 în mitropolia Belgradului. *Pe plan etnic*, Austria încurajează colonizarea câmpiei fertile a Banatului cu elemente alogene, atât în teritoriile câștigate prin asanarea mlaștinilor Tisci, cât și în regiunile pur românești. Secolul 18 este pentru poporul românesc cea mai nenorocită epocă din viața lui: în cele două principate: Fanariotiți, cari au dus la înjumătățirea principatelor prin pierderea Otlenici, Bucovinei și pregătirea pierderii Basarabiei. În Banat spargerea blocului etnic românesc prin colonizări sistematice străine, dintre cari mai importante sunt două, ambele încurajate de Curtea dela Viena: colonizarea svăbească și colonizarea sârbească.

«Așa dar în concluzie: care e originea Sărbilor în Banat? Ei provin din două colonizări una timidă, întâmplătoare, în sec. 16, sub Turci, alta sistematică, premeditată, în sec. 18, sub Habsburgi. Iată de ce a afirma că Sărbii n'au drepturi istorice în Banat, chiar în Banatul așa zis «sârbeșc», este a ne întemeia pe purul adevăr. *Românii sunt mai vechi*. Până în 1918, Banatul n'a aparținut niciodată Serbiei, deci Sărbii nu se pot sprijini nici pe drepturi politice. Și atunci care e temelul stăpânirii lor aci? Acesti venetici, «*die flüchtlinge Nation*» — *neamul pribeag* al Sărbilor, cum foarte plastic îl denumesc istoricul german *H. Schuricher*, pe ce s'au întemeiat când la 1918, în conferința de pace, au revendicat Banatul? *Pe considerajuni strategice*: că Banatul constituie un cap de pod absolut necesar Belgradului și pe *considerajuni economice*: că Banatul e un pământ prea bogat față de Serbia săracă. Însă nimeni nu-i este îngăduit să fie darnic cu gila străbună, de aceea numai cu trântirea ușilor la conferința de pace, Banatul occidental ne-a putut fi răpit. Dar Sărbii cereau Banatul întreg și Aradul, care nu e în Banat. L-au dorit întotdeauna, chiar și în momentele tragice prin care trecea România în vara anului 1940, și l-au răvnit și cerut chiar și în Martie 1941, când au simulat aderarea la pactul tripartit.

«Pentru populația Banatului occidental dispunem de două recensăminte: cel ungurec din 1910 și cel jugoslav din 1931. Dacă la cele două recensăminte comparăm situația demografică numai a Torontalului, constatăm următorul fapt curios: în timp ce Românii, Germanii și Ungurii scad fiecare cu câte 20 până la 30 de mii, numai Sărbii cresc cu 100 de mii sau 72%. În sfârșit, deși dela 1910 până la 1931 Sărbii singuri cresc cu 100 de mii în abia 3 ani de stăpânire jugoslavă, din 1921 până la 1931, deci în 10 ani de stăpânire jugoslavă, populația întregului Banat jugoslav crește cu abia 1702 suflete. Anomaliile acestea statistice au totuși o explicație. Iată-o:

1. Recensământul din 1910 e ungurec, deci părtinitor pentru Unguri. Cel din 1921 e jugoslav, deci părtinitor pentru Sârbi; comparându-le, așa ne explicăm descreșterea numărului Ungurilor cu 19%, iar a Sărbilor cu abia 1.5%, când scăderea normală e de cea 100% pentru ambii.

2. Deși repartizat la Banatul întreg, Sărbii au scăzut cu 1.5%, numai în Banatul sârbeșc și numai în acelaș interval de timp Sărbii au crescut cu 72%. Ambele cifre sunt oficiale jugoslavice. Care din două trebuesc însă crezute? În tot cazul nu amândouă deodată.

3. Sărbii au făcut colonizări în Banat, colonizări de «dobrovolti» (voluntari) începând de prin 1921. Totuși în cei 10 ani de colonizare (1921—1931) populația Banatului occidental crește cu numai 1702 loc., pe câtă vreme în 3 ani, înainte de colonizare (1918—1921) populația Banatului occidental crescuse numai la Sârbi, cu 100.463 locuitori!

«Sunt suficiente aceste trei puncte spre a ne arăta nu numai nesinceritatea datelor, dar chiar neseriozitatea unui astfel de recensământ, cum este cel jugoslav din 1921. Și atunci, ce trebue să credem?

«În momentul când Ungurii au părăsit Torontalul în favoarea Jugoslaviei, populația cea mai numeroasă a lui era cea germană, după cum cea mai veche populație a lui — aborigenă — era cea română. Germanii și Românii au drepturi în Banatul occidental: unii prin număr, ceilalți prin vechime. Din cele 150 state ale Banatului occidental, Sărbii dădeau 27 state curat românești și alte 52 state mixte. Iată lista satelor românești: *Torauc Mare, Torauc Mic, Inacchid, Salca, Ecica Români și Ublindul*, între Beghei și Timiș. Cele mai numeroase state sunt în jurul Vârșetului și Bisericii Albe: *Iamul mic, Marghita, Sămănaș, Sân Mihai Selești, Albinar,*

Petrovasila, Satul Nou, Nicolințul Mare, Ulăicovășul, Rețisorul, Oreșajul, Grebenajul, Straja, Uvoiodințul, Costeul, Iablancă, Socia, Mesiștea, Morcovășul. În sfârșit *Ofcea* în fața Belgradului. De altfel Belgradul e așezat în mijlocul unci regiuni cu mulți Români.

«Cum trăiau Rămânii din Banat sub Sârbi? Este în deosebire cunoscută atitudinea Ungurilor față de minoritarii lor Români. Ei bine, fără exagerare, în intrasiguranță și șovinism național, Sărbii îi depășeau. Făcând o paralelă între minoritatea sârbească din România și minoritatea românească din Jugoslavia, în privința școlii și bisericii, d-l Prof. *Silvio Dragomir* constată lipsa de sollicitudine a autorităților sârbești, ba chiar tendința de a paraliza orice încercare de dezvoltare a acestor două instituții.

«În România, biserica sârbească e ajută de stat, dându-i-se drepturi egale cu biserica națională românească, în schimb școlile sârbești sunt trecute la învățământul particular spre a nu fi stănjinite în organizarea lor pe aceleași baze ca în Jugoslavia.

«În Jugoslavia, situația e intenționat exact inversă: biserica românească e o instituție în afară de stat, spre a fi întreținută de gospodării române, pe când școlile românească e trecută la stat, pentru ca aceasta să aibe drept de mixtiune în instituția ce e menită să țină nestinsă flacăra românismului.

«Pentru ilustrarea celor de mai sus e de ajuns să cităm următoarele cifre: în 1919, la retragerea Ungurilor, în Banatul jugoslav erau 105 învățători români, iar în Banatul românesc 53 învățători sârbi. După 12 ani, în 1931, nu mai rămăseseră decât 4 învățători români la Sârbi și 64 învățători sârbi la Români!

Fată de un astfel de tratament — și noi intenționat ne-am așezat pe un plan spiritual și scolar, nu pe unul economic și al libertății cetățenești — mai putem noi astăzi renunța la gândul de a vedea împlinită o vechie dorință de a fi una toți Românii Jânănești, cu atât mai mult astăzi, când rămânând mai puțini trebue să ne numărăm, să știm câți suntem și unde ne aflăm?

«Și acum, de ce — încheind — putem afirma că Banatul întreg se cuvine României?

1) Pentru că din punct de vedere istoric, Români sunt cei mai vechi locuitori ai lui.

2) Pentru că din punct de vedere politic, până la 1918, Serbia a fost inexistentă ca stat la nordul Dunării.

3) Pentru că din punct de vedere etnic, Români din Banatul occidental sunt în directă continuitate teritorială cu cei din România liberă.

4) Pentru că din punct de vedere economic, Banatul a constituit permanent o unitate geografică, și în sfârșit

5) Pentru că libera dorință a locuitorilor lui a fost exprimată recent în favoarea României.

A M U R I T marele român, mitropolitul Alexandru

Niculescu, păstorul unei turme nemăști, pe care împurătorii au aruncat-o departe de vatra de sacre comori spirituale a Blajului.

«Dacia», în numele căreia vibrează conștiința unității noastre în fața căreia timpurile chiar umează să se plece, aduce un piros omagiu la mormântul marelui păstor.

D. B.

RE V E N D I C Ă R I O cercetare, pretins științifică, făcută de oficialitatea ungară

ghiară în județul Someș asupra Ungurilor rășleți, revendică pentru neamul — într'adevăr rășlet al Ungurilor — sute de familii românești. «Numele de familie arată origina maghiară a mii de oameni de pe Someș — susțin anchetatorii — registrele matricole și inscripțiile funerare, își citeșc peste capul nostru greșelile trecutului». Care sunt aceste greșeli ale trecutului? Toleranța ungurească față de Români care a făcut posibilă valahizarea acestor «târziți urmași ai poporului uciger de țară». Din pleoara care insotește relatarea acestei importante descoperiri reținem vechea concepție maghiară din nou actualizată că Românii sunt un popor doar tolerat în Transilvania. În rezolvarea problemei Ungurilor rășleți, acele măsuri care n'au fost luate la timp, pretind de astădată urgența. Și ziarul Estilap dă o listă de nume «care — susține redactorul lui — va spune despre rădăcinile maghiare mai mult decât o sută de cărți și o mie de conferințe». Lectura acestor nume, suntem și noi de părere, e într'adevăr convingătoare, dar ea va rămâne o mărturie puternică pentru noi: împotriva tezei maghiare. Purtătorii unor nume de sate, botezate de administrația ungurească sau cu numire slavă, sunt socotiiți a fi de origine maghiară, indiferent dacă aceste nume au scâpat de traducerea silnică practică de oficialitatea maghiară sau dacă mai au încă sufixul latin. Cel ce poartă un nume de sat în tulpina lui ungurească, este și el ungar. Dăm numele din această categorie: *Iclodeanu* (dela Iclod), *Agrișan* (Agreș), *Cristureanu* (Cristur), *Nușfalău* (Nușfalău), *Mureșanu* (Mureș), *Țagean* (Țaga), *Bungărdăan* (Bungărd), *Somcotean* (Somcuta), *Niresan* (Nires), *Mocodan* (Mocod), *Săpăcanu* (Săpăc), *Sășărmă* (Sășarm), *Borgovan* (Bărgău), *Bătean* (Batin), *Sângerzan* (Sângerz), *Căbleșan* (Căbleș), *Dobrican* (Dobric), *Soimșan* (Soimș), *Sălăgean* (Sălaj), *Căilean* (Caila), *Blăjan* (Blaj). Numele care arată profesiunea, foarte rare dealtfel, sunt explicabile dacă ne gândim, la puterea de penetrație a termenului tehnic străin, de proveniență urbană, în limbajul sătenilor. Lăcătuș (*Lakatos*), Socaci (*Szakacs*=bucătar), *Suvogău* (Sovogăo=tăetor de sare), *Sigheartău* (Szigyartó=curelar), *Suciu* (Szűc=cojocar), *Săbău* (Szabo=croitor), *Cociș* (Kocsis=vizituu), *Mesaroș* (Meszaros=măcelar), *Biriș* (bérés=slugă la grofi). Purtătorii numelor următoare vor fi uimiți când vor afla că au nume ungurești: *Moraru*, *Țătaru*, *Cătană*, *Marcu*, *Dincu*, *Ungur*, *Pușcașu*, *Trămbițașu*, *Luca*, *Toma*, *Lăzăru*, *Cosma*, *Găvrilăș* (dela *Găborfi* — susțin etnografi maghiari!) — *Costea*, *Ciontea*, *Botta*, *Magda*, *Rotar*, *Bășcu* (în traducerea ungurească: Bajasz), *Belcing*, *Borza*.

Să ne oprim la câteva dintre acele nume care par a da dreptate tezei maghiare. Nume ca *Hognoși* (dela Hadnagy = sublocotenent), *Biro* (Biro=primar), au într'adevăr un caracter ungurec, dar ele sunt pur și simplu proiecte cu caracter satiric date de colectivitatea românească unora dintre acei membri ai ei, care în lumea satelor vor fi exagerat o poveste din cătănie, sau care în cine știe ce împrejurare a vieții lor vor fi stărnit prin contrast humorul consătenilor lor. Bunul simț al țăranului va fi reacționat, pecețuind într'un răs crud pe cel ce se grozăvea, cu stigmalul unui cuvânt carci-i era odios. Pentru a da un temei științific acestui zel de expropriere națională, cercetătorii maghiari recurg la ajutorul etimologic.

Dar aici își dau în petec. Frumosul nume românesc *Greluș* (cuvântul grecesc dela greer în daco-română dela Nord) e socotit a fi ungurese pentru că are sufixul-ș derivat din -os. Dar mult mai hilară este etimologia numelor *Fruntaș* și *Giurgiuca* (Zurzugiu, în transcrierea maghiară). Pentru ca și istoriografia să participe la această monstruoasă și invocată din trecutului unei comune curat românești de pe Someș, numele unui nobil ungar Forintos György. O ramură a familiei acestuia, păstrându-și primul nume și l-ar fi schimbat prin românizare în acela de Fruntaș, cealaltă ramură purtând numele de botez, l-ar fi modificat în diminutivul lui George, *Giurgiuca*. Etimologia *Fruntaș* dela *Forintos* (forint=fiorin) poate avea loc doar în capul unui demont. Cuvântul *frunțaș* în Ardealul de Nord face parte din terminologia păstorească și înseamnă: cel dintâi fute proprietarii oilor, titlu conferit de obștea satului aceluia dintre părtași care la sărbătoarea scoaterii turmei la păune (*La împetrinat*) a obținut dela oile lui *laștii* cei mai mulți. Cât privește ultimul cuvânt el e un descendent al numelui *Jurj* din Maramureș, atestat în actele secolului al XVI-lea (N. Iorga: *Scrisori de boeri*, pag. 92) care prin diminutivul său scris în ortografia latinizantă a secolului trecut, a dat *Giurgiuca*. În forma sa originală el a fost purtat dealfel până în zilele noastre, nu fără aspectul latinizant, de canonicul *Georgiu* (pronunțat: Jorj) dela Gherla, înrudit cu neamul celui dintâi. Urmând acest sistem, mâine-poimâine ne vor scoate, cu puterea pe toți Ungurii. Până și numele biblice sunt revendicate patrimoniului lor. În virtutea acestor teorii ne putem aștepta la orice.

IMN DE PE CÂMPIE În revista *Macstrale* (II, 1.) poetul Emilian Bernardi publică în traducere italiană *Imn de pe câmpie* de N. Caranica, traducere precedată de o prezentare a poetului român cu scopul de a face cunoscută mișcarea literară ardeleană din care face parte autorul minunatului imn. În «*Poeme și Imnuri*» a lui N. Caranica din Colecția *Abecedar* îngrijită de noi, apare în Maiu, 1940, cea mai bună carte românească de versuri din ultimii ani.

În referințele pe care Emilian Bernardi le dă asupra activității literare a poetului, numele capitalei Ardealului, Clujul, apare ca centru le cultură românească. Fie ca acest nume să rămână în forma lui românească pe orice hartă pe care o vor vesti în lume poezii!

U L T I M A Ultima vitrină a **V I T R I N A** Librăriei Cartea Românească din Cluj, **A C Ă R Ţ I I** o neuitată, mișcă- **ROMĂNEȘTI LA** oare icooană. Un **C L U J** câmp de coperte al-

be. volumele poezilor ardeleni, înconjură cartea lui Eminescu în ediția domnului Perpersicius. Măna care puse aceste cărți în vitrină va fi simțit fiorul durerii de afară și marile poet fu invocată printre firavele noastre începuturi ca gândul cel mai curat al neamului românesc să rămână cu noi acolo. A doua zi după plecarea noastră sfâșietoare, zeci ce veneau în numele civilizației, pentru a la prestigiu intrării lor triumfale, până la pământ au despicat fereastra înaltă a vitrinei și din paginile cărților noastre au făcut — cum își spunea Mihai Beniuc — iarbă pentru portretul lui Horthy. Ca o supremă favoare ediția scumpă a lui Eminescu, ruptă în bucăți de mâinile lor, fu tăvălită în noroiu și pusă la loc, un morman de foi sfâșiate. C împreună cu El noi ne socotim rămași la Cluj. Și gândurile noastre împreună cu gândurile lui fără moarte de acolo pornesc în largul Transilvaniei.

C E N U Ș A Poetul Teodor Mu- **ALTARELOR** rașion evocă în e-